

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Інститут філології та масових комунікацій

Кафедра туризму, документних та міжкультурних комунікацій

Допущено

до захисту

Зав. кафедрою

О.А. Степанова

«__»_____2023 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему

«ПАЛОМНИЦТВО І ТУРИЗМ В РЕЛІГІЙНИХ ЦІЛЯХ»

за напрямом підготовки 242 «Туризм»

та освітньо-кваліфікаційним рівнем «Бакалавр»

Підготував:

студент 4 курсу групи ТУ-19-1

Василів Роман

Науковий керівник:

Панченко С.А.

Київ 2023 р.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПАЛОМНИЦТВА ТА РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ, ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА ТИПОЛОГІЯ

1.1 Теоретичний огляд паломництва та туризму в релігійних цілях, історичний огляд, сучасні тренди та проблеми.

1.2 Релігійні виміри паломництва та туризму, роль релігії у формуванні паломництва та туризму.

1.3 Туристичний потенціал релігійних місць. Розгляд популярних релігійних туристичних напрямків, оцінка економічного впливу паломництва та туризму на розвиток регіонів.

ВИСНОВКИ ДО І РОЗДІЛУ

РОЗДІЛ ІІ АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПАЛОМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ.

2.1 Міжкультурні взаємодії в паломництві та туризмі.

2.2 Релігійна туристична діяльність на прикладі Польщі

РОЗДІЛ ІІІ. Паломницькі туристичні маршрути та їхня релігійна значимість.

3.1 Роль паломницьких маршрутів у релігійному туризмі

3.2. Культові маршрути Європи: Паломництва до привабливих католицьких та національних пам'яток

ВИСНОВКИ ДО ІІІ РОЗДІЛУ.

ВИСНОВКИ

Список використаних джерел.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПАЛОМНИЦТВА ТА РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ, ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА ТИПОЛОГІЯ

1.1 Теоретичний огляд паломництва та туризму в релігійних цілях, історичний огляд, сучасні тренди та проблеми.

Релігійний туризм отримав в Україні імпульс до розвитку як окремого напрямку рекреаційного господарства у 1990-х рр., коли ідеологічні заборони та обмеження радянського періоду в галузі ставлення до проявів релігійного життя було знято. За минулі з того часу десятиліття він міцно зайняв свою нішу в економічному та соціо-культурному просторі України загалом та багатьох її окремих регіонів, виступаючи однією з тематичних та видових засад розвитку туристичної сфери на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Попит на послуги релігійного туризму обумовлений високим і стійким інтересом до об'єктів культової інфраструктури серед населення, що неодноразово позначалися у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях, а також різноманітністю його форм, які об'єктивовані в пропозицію та відповідають потребам різних вікових, соціальних, релігійно-конфесійних та інших груп, складові контингент користувачів туристичними послугами.

В економіці регіонів, які мають історико-культурний потенціал для формування дестинацій релігійного туризму, а також розвиненою туристичною інфраструктурою, він може відігравати істотну роль, виступаючи, як і інші галузеві різновиди подорожей з метою реалізації потреб у відпочинку, стимулом розвитку найрізноманітніших видів господарської діяльності. Тут можна мати на увазі не тільки випуск та збут тематичної сувенірної та книгодрукованої продукції або предметів ритуалізованого призначення (ікони, культові вироби з дорогоцінних металів, спеціальний або схвалений релігійною культурою одяг, керамічні вироби), а й відкриття нових підприємств мережі харчування та

розміщення (у тому числі, з релігійно-обумовленою специфікою асортименту), а також збільшення обороту вже існуючих готелів, ресторанів, кафе тощо.

Динамічний та багатоаспектний розвиток релігійного туризму та зростання його ролі в економіці цілого ряду регіонів, послужило до того, що дана галузь рекреаційного господарства стала виступати як предмет досліджень у рамках цілого ряду раніше не властивих для його вивчення наукових напрямів – маркетингу, регіональної економіки та світової економіки і т.д.

Незаперечне значення релігійного туризму економіки та інших соціальних сферах, породило і теоретико-методологічні проблеми, пов'язані з формуванням загальноприйнятого понятійного апарату та розробкою підходів до досліджень у цій предметній області. До розгляду сутнісних аспектів релігійного туризму вчені зверталися неодноразово та з опублікованих за останні роки робіт, порівняльний аналіз існуючих на даний момент визначень релігійного туризму та окреслили перспективи та значення розвитку цього напрямку рекреаційного господарства в Україні.

Значна роль релігійного туризму в економіці регіонів сучасної України підтверджується вже тим фактом, що полігоном для дослідження в цій галузі вчені неодноразово обирали кожен із рівнів її таксономічного поділу, а також виходили за межі країни. Так, автори акцентували увагу на перспективах міжнародного співробітництва, що відкриває розвиток цієї галузі господарства.

В економіці релігійний туризм може відігравати істотну роль завдяки створюваному ним, як та іншими галузевими видами рекреаційного господарства, мультиплікативному ефекту. До пакету послуг, що надаються фірмами, що реалізують маршрути зазначеної тематичної спрямованості, входять організація ночівлі та розміщення, харчування, користування транспортними послугами, послугами екскурсоводів тощо.

Потік туристів і паломників є ринок збуту сувенірної та інших видів продукції. Користується великою популярністю, зумовленою віковим складом та ментальністю контингенту, включення до релігійних маршрутів відвідин архітектурно-музейних та виставкових комплексів, річкових круїзних прогулянок, концертів класичної музики.

Потенціал російських регіонів у розвиток релігійного туризму значно відрізняється. Найбільше мають ті з них, які мають давню історію освоєння та заселення, а також обумовлену ними мережу стародавніх історико-архітектурних пам'яток культового призначення (монастирі, храми, інші сакральні місця). Насамперед, це регіони Центрального та Західного районів. В той же час, завдяки наявності особливо цікавих, незвичайних об'єктів, що стали брендинговими, як, наприклад, переобладнані в православні храми річкові судна у Волгоградській області, планувати розвиток релігійного туризму можна і в регіонах, які не характеризуються багатим історико-культурним потенціалом православних культових споруд. Слід також враховувати, що паломники здебільшого не пред'являють попиту на послуги підвищеної комфортності у розміщенні та організації харчування, тому в оборот для їх обслуговування успішно можна буде залучити обмежений перелік підприємств. Щонайменше це стосується туристів, які прямують релігійно-пізнавальними маршрутами.

Ще однією проблемою в регіоні є розвиток у ньому внутрішнього релігійного туризму, бачиться наявність ринку збуту туристської продукції даної тематики, який становлять послідовники релігій із високим рівнем релігійності. Тому необхідно враховувати особливості та структуру релігійного складу населення. Практичні проблеми розвитку релігійного туризму неможливо вирішити без здійснення грамотних теоретичних розробок.

«Релігійний туризм – це діяльність з організації відвідувань туристами об'єктів, пов'язаних з історико-культурною та природною спадщиною». Звісно ж,

що це визначення суті релігійного туризму не відбиває, т.к. під історико-культурними об'єктами і природною спадщиною можна розуміти дуже широке коло таких, у тому числі тих, що не мають жодного відношення до культової інфраструктури і не несуть сакрального смислового навантаження. У той самий час не можна погодитися і з тим, що релігійний туризм має ментально-релігійну обумовленість і мотивацію та інших., т.к. маршрут зазначеної тематики може бути затребуваний і релігійними споживачами з метою розширення загального кругозору чи відвідування транспортно-видалених об'єктів.

В рамках даного дослідження під релігійним туризмом пропонується розуміти туристичні подорожі з метою відвідування релігійних святинь та об'єктів культової інфраструктури, зумовлені різними видами мотивації, залежно від яких виділяються основні види в рамках цього напрямку – паломницький туризм та релігійний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості та, свою чергу, їх різновиди. Кожен із видів релігійного туризму вимагає особливого підходу до вивчення та обліку специфіки при організації маршрутів, тому слід звернутися до їхньої докладної характеристики.

Паломництво - вид релігійного туризму; сукупність поїздок представників різних релігій із паломницькими цілями.

Вчені пропонують розуміти під ним «мандрівку людей для поклоніння святим місцям». Переважно паломництво здійснюють люди, яких прийнято називати «воцерковленими» або «практикуючими віруючими». Цю групу споживачів послуги паломницького туризму характеризує регулярну участь у релігійних обрядах та Таїнствах (якщо йдеться про християнство); приналежність до певної релігійної громади; відданість сформованій системі цінностей, що базується на джерелах віровчення конкретної релігійної доктрини. У ході паломництва реалізуються духовні практики (молитва, піст, поклоніння святині), прийняті у певній релігії чи її конфесії.

Задля здійснення мети поклоніння релігійній святині, паломника як споживача відрізняє готовність тимчасово відмовитися від звичного від кола спілкування, різноманітного асортименту харчування, побутових зручностей та послуг індустрії розваг. Сама ідея паломництва передбачає перебування в умовах відсутності звичного комфорту, зокрема, побутового. У готовності до подолання цих труднощів виражається прагнення паломника хоча на певний тимчасовий період поступитися земними матеріальними цінностями задля досягнення духовних цілей.

Паломницькі поїздки затребувані тими релігійними людьми, які мають більш високі запити до зовнішнього висловлювання духовного життя, ніж можуть отримати у звичайному їм середовищі відправлення культу.

Зі збільшеною інтенсивністю туристичних потоків, різноманітністю та швидкістю транспортних засобів, зміною політичних умов та ідеологічних установок, інформаційною доступністю збільшився і потік паломників, а також розширився територіальний ареал паломницьких поїздок. Цей вид релігійного туризму досить високо затребуваний у світі. Так, за даними вчених на початку ХХІ ст. понад 200 млн. чоловік на рік здійснювали паломницькі поїздки.

Паломництво - багатоаспектне явище, що в сучасних реаліях набуло ще більше граней. Залежно від покладених основою критеріїв можна назвати різні види паломницького туризму. За чисельністю учасників та ступенем їх приналежності до родинної групи, паломництва бувають індивідуальними, сімейними та груповими.

Залежно від тривалості паломництво може бути коротким або тривалим. Посилаючись на канони Православної Церкви, дослідники вказують, що традиційно паломництвом вважалося таким, якщо тривало щонайменше 10 днів. Автори також виділяють за сезонністю цілорічні та паломництва, приурочені до свят релігійного календаря.

До останнього критерію потрібно внести деякі уточнення. По-перше, причиною сезонності паломництва до деяких святинь може бути не їхня приуроченість до свят церковного календаря, а природно-кліматичні умови чи особливості географічного положення об'єкта паломництва.

По-друге, «паломництва, приурочені до релігійних свят» можна запропонувати позначати як «релігійно-календарні», виділивши, при цьому, серед них особливу категорію, як назву для якої пропонуємо вживати термін «подійне паломництво». Так, до релігійно-календарних можна віднести паломництво, пов'язане з періодами постів у християнстві, Великоднем, Дванадесятими, великими чи престольними святами окремих храмів та монастирів. Подієве паломництво теж безпосередньо пов'язане з церковним календарем, але місце паломництва, при цьому відрізняється особливим, тільки йому властивим культовим виразом загального релігійного свята (вчинення хресного ходу, з початковою та кінцевою точками у певних пунктах; водосвятного молебню тощо). Прикладом може служити хресний хід, що щорічно здійснюється в Естонії, напередодні свята Успіння Божої Матері. Протяжність маршруту хресної ходи близько 30 км. - Від місця здобуття в XVI ст. чудотворного образу Божої Матері жіночого ставропігійного жіночого монастиря. Останній приклад паломницького туризму хоч і пов'язаний з православним календарним святом, але не збігається з ним за датою.

Поняття "релігійний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості" також називають "релігійно-екскурсійний туризм", "екскурсійний туризм релігійної тематики".

Основною відмінністю від паломницького туризму тут виступає мета відвідування релігійних об'єктів, яка в даному випадку є ознайомчою чи просвітницькою, хоча туристи теж можуть відвідувати богослужіння, ставати учасниками хресних ходів, молебнів, церковних обрядів (якщо йдеться про

християнство) тощо. Одночасно з цим, паломницький тур може включати і часто включає екскурсії монастирями і храмами, але екскурсія для паломників «має вторинне значення по відношенню до певних культових дій», так що кордони між двома основними формами релігійного туризму дуже умовні, а чіткі розмежування зробити неможливо.

Деякі дослідники вважають екскурсійний туризм релігійної тематики складовою паломництва, аргументуючи свою думку тим, що останнє з'явилося набагато раніше першого. Але сучасні реалії такі, що у країнах та регіонах, де розташовуються центри паломництва, і туристський потік з метою їхнього відвідування інтенсивний, відчувається потреба у чіткому розмежуванні категорій паломників та туристів, які прямують маршрутами релігійно-пізнавальної спрямованості.

Дослідник з Румунії В. Пушкашу вводить поняття «турист релігійної спадщини» - це той, хто «відвідує культурні та історичні пам'ятки заради особистого інтересу, не наповнюючи їх особливим духовним змістом», у той час, як «прочани» визначаються автором як ті, хто «вирушає у конкретному напрямі з особливою релігійною метою». Позначення першої категорії як користувачів екскурсійних маршрутів релігійної тематики є прийнятною, з тим уточненням, що задоволення пізнавального інтересу може збігатися з метою реалізації духовних потреб.

Виділяючи відмінні риси релігійних турів екскурсійно-пізнавальної спрямованості, вчені вказують на такі їх характеристики, як тривалість, вважаючи, що вона менша, ніж у паломницьких; незалежність від церковного календаря, т.к. вони не приурочені до релігійних свят, і навіть орієнтованість більш широкий контингент учасників (включаючи дітей). Слід зазначити, що не виділення цих критеріїв виправдане, т.к. тривалість паломницького та релігійно-екскурсійного туру, метою якого є відвідування одного і того ж об'єкта може

збігатися або навіть характеризуватись більшою тривалістю, а відмінності будуть зводитись до набору, якості та вартості послуг.

Екскурсійний маршрут релігійної тематики, як і паломництво, дуже часто має зв'язок із церковною календарною обрядовістю. Прикладом може бути тур під назвою «Православне Різдво в Естонії», пропонований до реалізації в період з 06 по 08 січня 2018 р. Програма триденної екскурсійно-пізнавальної поїздки включає участь у різдвяній літургії та відвідування жіночого монастиря, але більшою мірою, ніж богослужіння вона насичена екскурсійними та культурно-розважальними заходами.

Відносини між паломництвом та туризмом мають розглядатися з двох різних позицій. Перше – це релігійні організації та самі учасники паломництв. З цієї точки зору відмінність паломників від туристів полягає в тому, що перших мотивують до подорожей духовні причини, а останні відвідують святі місця з метою розширення світогляду та отримання нових вражень.

Друга – це промисловості туризму та дослідження у сфері туризму, у межах яких паломники можуть розглядатися як туристи, які мають попит певний набір послуг. Підхід до паломництва з погляду виду туристської діяльності економіки знаходить підтвердження у визначенні вчених, хоча дослідниками дещо недооцінюється роль і значення паломництва для релігійних організацій і самих паломників.

Науковий туризм релігійної спрямованості, виділений дослідниками, або, як його називають, «науковий туризм з релігієзнавчими цілями» також слід розглядати в рамках релігійного туризму пізнавальної спрямованості. Ці поїздки орієнтовані чисельно обмежений контингент дослідників, предметом вивчення для наукових праць яких є релігійна спадщина. Вчені, говорячи про роль цього виду туризму, вказують на те, що вони впливають на ареал туристських поїздок та сприяють розширенню кола міжнародних наукових контактів.

Останніми роками сфера послуг у цьому вигляді релігійного туризму розширилася і навіть виникла пропозиція послуг у організації подорожей, де головною метою ставиться відвідування наукового заходу, приймаючою стороною у якому виступає релігійна організація. Ще ширше представлені індивідуальні тури з цією метою, що зумовлено чисельністю учасників подібних заходів (як правило, десятки та сотні осіб).

Релігійний туризм як галузь рекреаційного господарства та предметна галузь досліджень за деякі десятки років свого становлення та розвитку в Україні набув істотного значення в економічному розвитку країни та основи структурного оформлення, набувши напрямів уже всередині себе, які можна виділити завдяки розширенню тематичної та сутнісної спрямованості цього виду туризму. Звісно ж, подальший розвиток релігійного туризму в Україні може досить успішно здійснюватися в рамках обох основних його видів – паломницького та екскурсійно-пізнавального. При цьому окремі перспективи намічаються у наукового туризму релігійної спрямованості, зумовлені зростанням мережі духовних навчальних закладів Української Православної Церкви та виходом їх на новий якісний рівень у галузі освіти та теологічної науки, у тому числі шляхом організації конференцій. Саме цей напрям вимагає подальшого осмислення і має стати предметом окремого дослідження.

Інші види спеціального релігійного туризму – подієві та церковно-календарні паломництва, трудництва тощо. можуть, при грамотному підході з урахуванням специфіки історико-культурного та туристсько-інфраструктурного потенціалу регіону, набути ще більшого значення в його економіці та стати частиною туристичного брендингу території.

В останнє десятиліття, особливо на Заході, на ринку туризму активізувався такий напрямок, як релігійний (паломницький) туризм. Такий вид туризму пов'язаний із відвідуванням релігійних святинь та духовним удосконаленням.

Релігійний туризм грає велику роль системі міжнародного і внутрішнього туризму окремих країн світу. Люди продовжують вирушати в паломницькі та екскурсійні поїздки святими місцями та релігійними центрами.

Традиційні паломництва, що відбуваються пішки, також є серйозною фізичною вправою на витривалість, що підвищує їх інтерес для предмета фізичної культури. Ціль та задачі. Мета цієї роботи — з урахуванням різних наукових джерел розглянути роль паломництва у релігійному туризмі, з'ясувати, які переваги несе проходження паломницьких маршрутів для паломників, держави й індустрії.

Матеріали дослідження. В останнє десятиліття на ринку туризму активізувався такий напрямок, як релігійний (паломницький) туризм. Релігійний туризм пов'язані з відвідуванням релігійних святинь і духовним вдосконаленням, він грає велику роль системі міжнародного і внутрішнього туризму окремих країн світу. Люди продовжують вирушати в паломницькі та екскурсійні поїздки святими місцями та релігійними центрами. Одні прагнуть взяти участь у релігійних церемоніях, помолитися, принести жертви, інші — ближче познайомитися з релігією, долучитися до духовних здобутків. Релігійний туризм є складовою сучасної індустрії туризму. Собори, мечеті, культові музеї та духовні центри - це туристичні об'єкти, які мають все більший попит.

На сьогоднішній день більше 90 % об'єктів туристського інтересу у світі так чи інакше пов'язані з культом або релігією, що мають місце в даний час або втратили своє значення або забуті. І це насамперед стосується України з її численними православними храмами та монастирями, а також культовими спорудами інших релігій.

У XX ст. бурхливо розвивалася промисловість туризму, удосконалювалися кошти транспорту та зв'язку.

У людей з'явилося більше можливостей відвідувати святі місця своєї релігії. Також у епоху інтернаціоналізації посилився діалог між культурами.

Ринок релігійного туризму в Україні ще дуже молодий. Цей напрямок почав активно розвиватися лише в останнє десятиліття. Частково це відбувається тому, що у вітчизняній літературі мало публікацій з цього виду туризму.

Тільки за останні 3-4 роки в Україні значно збільшилася кількість туристів, які здійснюють паломництво до святинь України, а також прямують за кордон з релігійно-пізнавальними цілями. Основні маршрути таких поїздок пролягли до Ізраїлю, Італії, Греції, Кіпру, Туреччини, Саудівської Аравії і т. д. Найбільшого поширення в нашій країні набули такі релігійні напрями, як християнство (православ'я і католицизм), іслам та іудаїзм.

Все більшу питому вагу стали займати релігійні поїздки, але процес переміщення і проживання туристів «диким» чином не виводить цей вид туризму на належний рівень. Тема релігійного туризму розглядається в багатьох популярних журналах з туризму - "Вояж", "Туризм і відпочинок", "Іноземець" і т.д.

З наукової точки зору ця тема висвітлена дуже скромно.

Всі дослідження Шляху Святого Якова сходяться на тому, що це паломництво має величезний суспільний резонанс. В Іспанії вже давно звикли, що існує особлива стежка, яку вже багато століть проходять мандрівники, чи віруючі. Цей шлях вплинув на безліч нерелігійних сфер життя: творчі, економічні, політичні, урбаністичні тощо. буд. Усе це призвело до створення великої кількості наукових праць з цієї теми. В Іспанії існує Асоціація друзів Шляху Святого Якова, яка виділяє в паломництві безліч важливих речей: вираз віри, оскільки паломник вирушає в дорогу, думаючи про могилу Апостола; живий контакт із природою; гарна вправа, яка приводить у гармонію тіло та душу;

задоволення від споглядання різноманітної культури, яку можна зустріти по дорозі; дружба та солідарність паломників. Паломництво — не так шлях у далеку землю, як пізнання самого себе.

Паломництво — не таке вже унікальне, єдине у своєму роді явище, це похідне ширшої системи суспільства. Соціологічний аналіз повинен фокусуватися на різних функціях, які виконують паломництва, та їх трактування. Можна розглянути такі потреби, які задовольняє цей вид діяльності.

Людські потреби. Необхідність у відпочинку від повсякденної рутини та занурення у духовний світ, що є корисним для фізичного та духовного здоров'я.

Соціальні потреби. В індивідуалістичному суспільстві, де все рідше люди спілкуються віч-на-віч, паломництво грає комунікативну роль, сприяє згуртуванню людей.

Культурні потреби. Шлях Святого Якова споконвіку служив засобом обміну ідеями, стилями у мистецтві та культурними рисами різних країн. Зараз стежку назвали головним культурним маршрутом Європи. Економічні потреби. Проходження шляху пов'язане з тим, що мандрівники споживають продукти та послуги, платять за проживання, у зв'язку з чим виникають нові економічні інфраструктури на благо провінцій, якими проходить шлях.

Політичні потреби. У минулі часи в Іспанії паломництво служило для об'єднання християн проти мусульманських вторгнень, а в даний час може служити для інтегрування в європейську політику.

Релігійні потреби. Для багатьох мандрівників паломництво — це шлях духовності та медитації, такий необхідний у сучасному світі, в якому надто багато уваги приділяється матеріальним речам.

Згадані фундаментальні характеристики властиві всім типам паломництва, хоч би яке призначення подорожі. Єдине, що змінюється, це вид релігії. Але

насправді не важливо, до якої релігії належить паломництво, — головне, що вона змушує задуматися про щось важливе і глибоке. Відмінність паломницьких поїздок та релігійних турів екскурсійної спрямованості полягає у їхньому цілепокладанні. Звідси походять особливості розміщення та харчування туристів, специфіка екскурсійного маршруту, вибору об'єкта показу, змісту та форми самої екскурсії.

Якщо для групи релігійно-екскурсійного туру розміщення в готелі з великою кількістю розважальних закладів і скромне харчування в ресторані або кафе в пісні дні може виявитися несуттєвим при оцінці якості туру, то для паломника цей факт може перекреслити всі інші зусилля турфірми, створити психологічний дискомфорт та емоцій .

Паломницький тур на відміну від релігійно-екскурсійного включає не лише відвідування та кваліфікований огляд храмів, монастирів, святих місць (джерел тощо), а й реальну участь паломника в релігійному житті храму чи монастиря, можливість відвідування богослужіння.

Релігійно-пізнавальні та паломницькі тури об'єднують передусім маршрути екскурсійної поїздки та об'єкти показу, що часто призводить до зміщення цих категорій, коли будь-яка поїздка до монастиря називається паломництвом.

У той же час ці тури мають різні цілі, а саме: паломницький тур насамперед мотивований релігійно, екскурсійний тур — пізнавально. Відмінність цілей обумовлює відмінність вибору та використання методичних прийомів показу та оповідання, стилю спілкування з групою, використання спеціальної лексики тощо.

Перебування в монастирях діє благотворно. На людину надає емоційний вплив все навколишнє: архітектура, живопис, іконопис, церковний спів, люди,

які вимовляють молитви. Все це створює ілюзію відходу в інший світ, чистіший і прекрасніший за навколишню дійсність, більш довірливий і відкритий, оскільки люди в церковній громаді відчують згуртованість, властиву українському менталітету. Тут люди долучаються до нового способу життя, чернецтво для них є прикладом переваг духовного початку матеріального. У ході дослідження ми з'ясували, що паломництво — це перспективний, але досі мало досліджений у нашій країні вид туризму, який потребує розвитку та популяризації. Його особливість у тому, що він благотворно впливає не тільки на фізичний аспект людини, але також і на психологічний, духовний. Зовсім необов'язково бути релігійною людиною, щоб вирушити в паломництво: багато хто сприймає його просто як подорож чи виклик собі, здатність дізнатися щось нове.

Як ми можемо укласти з прикладу іспанського релігійного маршруту, паломницький туризм може вийти на міжнародний рівень і стати головною пам'яткою як окремих регіонів, так і цілої країни і відігравати важливу економічну роль у розвитку території.

Будь-яка подорож має мету (або ряд цілей), вона в основі має мотив. Протягом історії людства мотив мандрівника найчастіше мав релігійний зміст. Такі подорожі згодом стали називати паломництвом (за традицією християнських мандрівників, які подорожують до Святої Землі та привозили з собою звідти пальмову гілку).

Метою цього дослідження є визначення сутнісних аспектів паломницького туризму.

Релігійний туризм - це діяльність з організації відвідувань туристами об'єктів, пов'язаних з історико-культурною та природною спадщиною. Знайомство представників різних релігій та верств населення не лише з релігійними, але й з історичними, культурними та художніми цінностями

відвідуваних місць, дає можливість їм здобути нові знання, по-новому оцінювати навколишню дійсність.

Організація релігійного туризму вимагає ретельної підготовки програм перебування та учасників поїздок для позитивного сприйняття атмосфери відвідуваних пам'яток. У практичній діяльності слід враховувати нові тенденції та явища та інформаційні можливості, пов'язані з новітніми технічними досягненнями.

Визначення туризму як виду діяльності ні в чому не поступається з поняттям та суттю паломництва. Спираючись на наукове визначення паломництва та релігійних турів, можна сказати, що воно більше відноситься до туризму, ніж до духовної діяльності людини, на підставі чого можна сміливо говорити про паломництво як про тур. У ФЗ «Про основи туристичної діяльності до тур визначається як: «тур - комплекс послуг з розміщення, перевезення, харчування туристів, екскурсійні послуги, і навіть послуги гідів - перекладачів та інші послуги, надані залежно від цілей подорожі».

Тим не менш, у наукових колах є різноманітні підходи до визначення та змісту релігійного туризму. Деякі зарубіжні та вітчизняні вчені вважають, релігійний туризм можна розділити на два напрямки: паломницький та пізнавально-екскурсійний. Цей поділ ґрунтується на економічних показниках, оскільки в релігійному туризмі, і в паломництві туристи витрачають кошти на транспорт, розміщення та харчування, але цей критерій не передбачає можливості для їхнього об'єднання.

Однак є й інша думка про те, що релігійний туризм є складовою частиною паломництва. Вчені, які наполягають на цьому твердженні, посилаються на те, що паломництво зародилося набагато раніше, ніж туризм у його сучасному вигляді. Такої думки дотримуються деякі європейські дослідники. Однак у

країнах, де розташовуються важливі релігійні святині, і є великий паломницький потік, є чітке розмежування між паломниками і туристами.

Туристські об'єкти - собори, мечеті, культові музеї та духовні центри - що користуються зростаючим попитом стають частиною сучасної індустрії туризму. Пам'ятники релігії, історії та культури відіграють істотну роль у мотивації відвідування того чи іншого регіону чи міста.

У навчальному посібнику Т. Т. Христова «Релігійний туризм» розповідається про святі місця та релігійні центри. Дано короткий опис існуючих релігій. Теоретичний матеріал у книзі узгоджується з питаннями організації туристських поїздок. Розглянуто особливості роботи низки російських турфірм щодо організації релігійного туризму. Питання релігійного туризму та паломництва, їхнє правове регулювання, аналіз сучасного стану, стратегія розвитку розглядаються в працях учених. Фахівці туристичної галузі повинні не тільки вміти організовувати різні турпоїздки, а й уявляти, що таке релігія, розуміти мотивацію паломників або людей, які вирушають в екскурсійний тур святими місцями. Це допоможе їм у розумінні потреб туристів при створенні та просуванні турпродукту.

Багато релігійних пам'яток, які є об'єктами туристичного показу, знаходяться під охороною держави. В Україні відзначається процес зростання кількості різних туристських фірм, що спеціалізуються на організації релігійних паломницьких турів, а також деяких паломницьких служб, організованих при монастирях, церквах та інших релігійних організаціях. За останні 10 років у нашій країні істотно зросла кількість туристів, які здійснюють паломництво до святинь України та зарубіжжя.

Як і туристи, які здійснюють поїздку з іншими різними цілями, паломники користуються послугами індустрії туризму: транспортом, розміщення та харчування, розваг, і навіть туроператорів і турагентів, реалізують туристичний

товар. Однак паломники часто користуються й іншими послугами: живуть і харчуються при храмах, монастирях, іноді добираються до пунктів призначення транспортними засобами, що надаються цими організаціями. Паломники також можуть виконувати певну роботу у вигляді послуху, служіння; іноді така робота буває обов'язковою для них.

Паломницькі поїздки можуть відрізнятися різним співвідношенням частки безпосередньо

1.2 Релігійні виміри паломництва та туризму, роль релігії у формуванні паломництва та туризму.

В останні роки посилилося значення туризму у житті сучасного суспільства. Сьогодні туризм активно розвивається, люди стали подорожувати осмислено — з освітньою, релігійною, оздоровчою метою. Туризм став відігравати таку роль життя суспільства, що перетворився на унікальну великомасштабну світову індустрію, а туристичні ресурси стають найважливішою частиною національного багатства багатьох країн.

Нині у світі все більшого розвитку набувають різні види пізнавального, у тому числі й релігійного туризму.

Релігійний туризм зовсім недавно був включений до списку існуючих видів туризму, прийнятого Всесвітньою туристичною організацією. Туристські вузи практичною підготовкою фахівців із цього напрямку не займаються. Натомість давні традиції поклоніння святим місцям сьогодні активно відроджуються шляхом розвитку релігійного туризму. Паломницькі поїздки та подорожі останніми роками стають надзвичайно популярними.

Релігійний туризм - це самостійний вид туризму. Він, як і інші його види, має свої різновиди: паломницький туризм і релігійний туризм екскурсійної спрямованості.

Паломництво, або подорож з релігійними цілями — одна з найстаріших форм туризму, що має глибоке історичне коріння.

Серед перших туристів були середньовічні паломники.

Туристом, який подорожує з релігійними цілями, є людина, яка виїжджає за межі звичайного середовища на термін не більше року для відвідування святих місць та центрів релігій. Під релігійним туризмом слід розуміти види діяльності, пов'язані з наданням послуг та задоволенням потреб туристів, що прямують до святих місць та релігійних центрів, що знаходяться за межами звичайного для них середовища. Досить великий масив релігійного туризму має бути підрозділений насамперед відповідно до чотирьох найбільш поширених у сьогоdnішній Україні концесій: християнства, ісламу, іудаїзму та буддизму. Релігійний туризм має три форми:

- а) паломництво;
- б) екскурсійні тури з релігійної тематики;
- в) спеціалізовані тури, в яких поєднуються паломники та екскурсанти.

Географія паломницьких турів досить велика і залежить від віри сповідання - Тибет,

Ізраїль, Італія, Індія, Китай, Непал, Греція, Святий Афон та багато інших. Зазвичай тур триває від 5 до 10 днів, під час яких прочани за програмою відвідують головні релігійні місця, свята, здійснюють церковні заходи.

Релігійна подорож має три основні цілі.

Перша — і найпоширеніша — відвідування знакових місць цієї релігії.

Віруючі люди йдуть чи їдуть у місця, де відбувалися чи відбуваються легендарні, значущі події: дуже багато паломників з незапам'ятних часів приїжджають у

Мекку, Єрусалим, на Голгофу, православні церкви, Ватикан, великі буддійські храми.

Ще в середні віки люди вірили, що у подібних «центрах віри» їхні молитви мають особливу дієвість. Пов'язані з іменем пророка, святого чи божественним знаменням, ці місця завжди акумулювали безліч паломників. Наприклад, на сьогоднішній день головним центром паломництва у Франції є Лурд (Lourdes). У XIX ст. це місто в самому серці Піреней було осяяне явищем Діви Марії Бернадетте Субіру в гроті Масаб'єль.

Але не тільки світові релігії мають подібні центри. Відновлений інтерес до давніх, язичницьких релігій спонукає людей шукати і стародавні капища - слов'янські, кельтські. Безумовно, вони також є місцями сили, пам'яті та паломництва.

Друга мета - лікування. Шалена віра в те, що мощі святих, ікони, вівтарі, менгіри, дотик папської руки мають цілющу силу, негасимо живе в людях. Складно сказати напевно, що саме зціляло і зцілює людей: негасима віра (вона ж ефект плацебо) або вплив неземних сил. Але факти залишаються фактами: каліки вставали на ноги, сліпі прозрівали, а прокажені позбавлялися хвороби.

Більш важливе зцілення, невидиме для ока, — зцілення духовне. Спокутувати гріх — або досягнути істини під керівництвом мудрого вчителя — на Сході та Заході релігійні подорожі в цьому плані були схожі. Щоб стати краще, мудрішим, спокутувати гріхи, людина має пройти випробування. Середньовічні духовники нерідко накладали покуту, вимагаючи здійснити паломництво, і іноді наказували пройти шлях босоніж або в одній сорочці.

Третя мета – дуже земна та людська: цікавість. Будучи православним, католиком чи атеїстом, людина все одно може вирушити до Мекки — спостерігати за релігійним дійством. Люди намагаються не просто відвідати храм, а потрапити на службу.

Навіть якщо це чужа релігія — але природна цікавість, потяг до пізнання ведуть людину до мечеті чи буддійського храму, католицького монастиря чи православної церкви. Багато єпархіальних управлінь ввели в структуру зовнішньо-економічні відділи, які регулюють питання паломництва.

Релігійний туризм - один із найвищих видів туризму. Звичайно, зараз уже рідко зустрінеш паломників, що босоніж долають кордони Шенгенської зони. Але все одно інтерес до божественного, неземного — пізнати, побачити, причаститися дуже великий.

Можна виділити різні види паломництва. За кількістю учасників та ознакою сімейної приналежності розрізняють індивідуальні, сімейні та групові паломництва. За тривалістю можна позначити паломництва тривалі та короткі.

Релігійний туризм та його різновиди представлені різними формами. За особливостями організації поїздок релігійний туризм може бути організованим чи неорганізованим. Одні туристи віддають перевагу організованим поїздкам, які суворо регламентовані і зазвичай здійснюються на умовах попередньої оплати. Продавець і клієнт заздалегідь обговорюють маршрут поїздки, терміни перебування, набір послуг (повний пакет або ряд послуг). Залежно від кількості учасників подорожі виділяють тури індивідуальні та групові. Число учасників індивідуального туру 1-5 осіб, групового - від 6 і більше. Деякі туристські фірми вважають груповою подорож, до якої вирушають 2 особи. і більше. Приватним випадком індивідуального туру може бути подорож однієї людини.

Часто це можна спостерігати в паломницьких поїздках, які, на відміну від екскурсійних, можуть тривати по кілька місяців. Людина має величезне бажання усамітнитися для молитовного спілкування, роздумів про свої внутрішні проблеми, складні життєві ситуації. І він вирушає один у паломницьку поїздку до монастиря чи іншого місця.

Залежно від тривалості поїздки можна виділити поїздки одноденні, що тривають кілька днів, та багатоденні. Одноденні поїздки можна поділити на такі, що тривають: менше 3 годин, 3-5 годин, 6-8 годин, 9-11 годин, більше 12 годин (одноденні). Подорожі з ночівлею бувають тривалістю 1–3, 4–7, 8–28, 29–91, 92–365 ночей.

Спеціалізовані тури розраховані як мінімум на три дні з відвідинами релігійних святинь та архітектурних пам'яток минулого.

Іноді для організації таких турів необхідний дозвіл (благословення) настоятеля монастиря.

В рамках релігійного туризму екскурсійно-пізнавальної спрямованості передбачається відвідування релігійних центрів, в яких туристи-екскурсанти зможуть побачити релігійні об'єкти — культові та пам'ятні, що діють, побувати в музеях і на виставках.

В екскурсійно-пізнавальних турах туристи використовують наявні елементи туристичної інфраструктури - селяться в готелях і т.д.

Екскурсійно-пізнавальні тури, на відміну від паломницьких, коротші, вони не приурочені до релігійних свят, і в них можуть брати участь як дорослі, так і діти.

Релігійні об'єкти туристи можуть відвідувати і під час комбінованих турів, де екскурсійна складова є лише частиною програми. Для прочан екскурсія має вторинне значення по відношенню до певних культових дій. Проте в деяких турах можуть брати участь як прочани, так і екскурсанти.

Екскурсійним групам необхідний досвідчений екскурсовод, який добре знає тему, а після прибуття на місце їх повинен супроводжувати і представник релігійної організації.

Для українських паломників лідерами серед центрів паломництва є Україна та Ізраїль.

За географічною ознакою паломницькі поїздки можна поділити на такі напрямки:

- монастирі та святині ближнього зарубіжжя (головним чином України);
- Далекого зарубіжжя (святині Болгарії, Греції - в першу чергу, гори Афон, Італії
- мощі Миколи Мирлікійського, Ізраїлю). ро

Дуже популярні у паломників 2–3-денні поїздки в монастирі: в першу чергу в Оптину пустель, до мощей Серафима Саровського в Дівіївський монастир, в Нілову пустель на озері Селігер, Псково-Печерський монастир.

Паломницький тур на відміну від релігійно-екскурсійного включає не лише відвідування та кваліфікований огляд храмів, монастирів, святих місць (джерел тощо), а й реальну участь паломника в релігійному житті храму чи монастиря, можливість відвідування богослужіння. Релігійно-пізнавальні та паломницькі тури об'єднують передусім маршрути екскурсійної поїздки та об'єкти показу, що часто призводить до усунення даних категорій, коли будь-яка поїздка до монастиря називається паломництвом.

У той же час ці тури мають різні цілі: паломницький тур насамперед мотивований релігійно, екскурсійний тур мотивований пізнавально. Відмінність цілей обумовлює відмінність вибору та використання методичних прийомів показу та оповідання, стилю спілкування з групою, використання спеціальної лексики тощо.

Перебування в монастирях діє благотворно. На людину надає емоційний вплив все навколишнє: архітектура, живопис, іконопис, церковний спів, люди, які вимовляють молитви. Все це створює ілюзію відходу в інший світ, чистіший і прекрасніший, ніж навколишня дійсність, більш довірливий і відкритий, оскільки люди в церковній громаді відчувають згуртованість, властиву місцевому

менталітету. Тут люди долучаються до нового способу життя, чернецтво для них є прикладом переваг духовного початку матеріального. Тому історичні монастирі на Русі стали центром тяжіння паломників та віруючих.

Таким чином, вищевикладене свідчить про нагальну необхідність вдумливої розробки відповідних релігійних туристичних маршрутів, складання путівників для відвідувачів, паломників, туристів історичними та святими місцями, професійного навчання та відповідної підготовки необхідних кадрів екскурсоводів із зазначеної проблематики.

паломництва та частки релігійного туризму. Досліджуючи зміст будь-якого паломництва, можна дійти невтїшного висновку, що його однаково пов'язані з наданням традиційних послуг, як будь-які інші тури.

Особливим інтересом у залученні прочан та релігійних туристів є центри релігій, святі місця. Відвідування таких місць може бути зумовлене проведенням різних свят, культових актів, фестивалів, що відбуваються у певну пору року. У зв'язку з цим релігійні поїздки беруть участь як віруючі, так і світські особи, таким чином, актуальність і практична значущість мотиваційних аспектів у релігійному туризмі очевидні. Розуміння, знання та використання туристських мотивів у подорожі з релігійними цілями можуть стати запорукою успішного просування та популяризації даного туристичного напрямку [15]. Тільки виявивши мотиви релігійного подорожі, туристичні організації можуть виробляти ефективні прийоми, сприяють залученню клієнта і надання йому статусу постійного, що, зрештою, прямим чи опосередкованим чином може вплинути на характер і обсяг попиту та збуту.

У розділі розглядаються історичні аспекти становлення та розвитку засобів Розміщення для паломників. проблеми. в. тенденції розвитку цих послуг на

готельному. ринку.. На підставі проведеного аналізу, автори виділяють типи.засобів розміщення для паломників.

Поява перших засобів розміщення для паломників відноситься до епохи середньовіччя і пов'язане з ходінням віруючих до святих місць на поклоніння. Витоками своїми паломництво сягає часів святого рівноапостольного імператора Костянтина Великого та його матері цариці Олени. Ставши масовим, це породило необхідність виникнення засобів розміщення для паломників.

До перших століть християнства відноситься поява дивно будинків (ксенодохій) як будинків для піклування мандрівних пілігримів. У подібних притулках мандрівникам, які перебувають у дорозі, давали не лише нічліг, а й надавали лікарську допомогу. Пізніше дивовижними будинками стали називати і богоугодні заклади, які поєднують богадельню та лікарню. У 1113 р., коли на святу землю, відвойовану хрестоносцями у невірних, ринув потік паломників, для надання їм допомоги французькі лицарі організували в Єрусалимі дивний будинок. Об'єднавши функції притулку і лікарні, цей притулок для пілігримів став справжнім палацом милосердя на Сході.

Примітно, що Єрусалимський рідний дім започаткував не тільки Ордену госпітальєрів (Орден Св. Іоанна Єрусалимського, пізніше, з XVI ст., – Мальтійський орден Святого Іоанна Єрусалимського), а й виникненню своєрідної «мережі» подібних притулків.

Спочатку дивно дім існував на милостині, які приносили збирачі милостині, спеціально розіслані по всьому християнському світу. У тому ж, 1113 р., спеціальною буллою Папи Пасхалія II про створення Ордену Св. Іоанна Єрусалимського існування дивноприймального будинку для паломників було закріплено офіційно і приписано, зокрема, «що десятина від усього, що було видобуто або зібрано під вашою опікою чи вашими власними працями, належатиме вашому дивному будинку». Цей же документ визначав й інші

підстави подальшого існування даного рідного дому, а також «мережі» йому подібних: «ніхто не повинен навмисне турбувати вказаний домівку або відчужувати його майно, або утримувати відторгнуте, або переконувати зробити це, або домагатися його (майна). докучливим чином. Але нехай залишиться його майно нерозділеним і нехай буде використано в цілості та безпеці тими, кому воно довірено на збереження. Більше того, ми ухвалюємо, що дивноприймальні будинки і богадільні на заході в місті Св. Жилля, Астрі, Пізе, Барі, Отранто, Таренто і Мессіне, створені від імені та за образом Єрусалимського дівоприймального будинку, що знаходяться під вашим керуванням, залишаться у вашому управлінні і розпорядженні та у розпорядженні ваших приймачів».

На розвиток підприємств гостинності в середні віки великий вплив справили релігійні традиції. У цей період різко збільшилася кількість людей, які здійснювали паломницькі поїздки до святих місць. Церква зобов'язувала монастирі надавати гостинність паломникам, організовувати їм ночівлю, надавати харчування. У VIII ст. франкійський король, а згодом імператор Карл Великий, заступаючись церкві, заснував спеціальні будинки для відпочинку паломників. Один із таких будинків, при абатстві в Ронсевальській ущелині, надавав мандрівникам привітний прийом біля воріт, безкоштовний хліб, послуги цирульника, шевця, фрукти та горіхи з засіків абатства, два шпиталі з ліжком для хворих і навіть освячене місце для поховання померлих.

У зв'язку з тим, що в середньовічній Європі більшість мандрівників були священиками або пілігримами, що йшли до святих місць, заїжджі двори, в яких люди могли зупинитися на нічліг, будувалися ближче до храмів і монастирів. Умови проживання заїжджих будинках залишалися досить примітивними, керувалися вони рабами, які у служінні у священиків і настоятелів храмів.

Багато середньовічних монастирів зводилися як кріпаки, у зв'язку з чим подібні притулки могли надати мандрівникам не лише дах, скромну їжу,

допомогу хворим та ослабленим, а й захист. Монастирська їжа була проста, але вищої якості, ніж будь-де. Зазвичай ченці на своїх угіддях самі вирощували овочі, розводили худобу. На кухні було більше чистоти та порядку, ніж у приватних будинках. З іншого боку, ченці вели жорстку систему обліку продуктів, що позначалося вартості їжі. Деякі послуги монастирської гостинності були безкоштовними: вода, хліб, пара лаптей.

Починаючи з X ст. (з ходіння 954 р. княгині Ольги до Константинополя), зустрічаються перші згадки про паломників, «каліків перехожих» – мандрівників, що вирушали до Єрусалиму, на Афон, київськими святинями. Ще до появи на Русі спеціальних готелів виникає традиція притулку мандрівників у будинках. Зумовлено це тим, що подібне паломництво до Святих місць для православної людини не було обов'язковим, не наказувалося церквою, але сприймалося як внутрішній обов'язок кожного християнина: хоча б раз у житті доторкнутися до великих джерел духовності. Паломників любили і надавали їм повагу, в будь-якому будинку вважалося обов'язком привітати, нагодувати, запропонувати нічліг мандрівникові.

Узагальнюючи досвід становлення та розвитку засобів розміщення для паломників в історичному контексті, на думку вчених, можна виділити такі типи засобів розміщення для цієї категорії туристів:

- заїжджі двори, розташовані поблизу храмів і монастирів, дивовижні будинки, що пропонують не тільки нічліг, харчування, допомогу хворим, а й захист;

- будинки піклування, притулки, богадільні, орієнтовані, в першу чергу, на старих, хворих, убогих і які пропонують постояльцям ночівлю, харчування, лікарську допомогу;

- паломницькі готелі, що надають скромні умови проживання та харчування, обмежений набір послуг на благодійній основі або за пожертвування;
- Притулки подорожують у приватних будинках, особливо актуальні в періоди хресних ходів у святих місцях Росії;
 - монастирські обійстя – дивноприймальні комплекси з храмами, лікарнями, готелями;
 - комфортабельні готелі та готелі економ-класу, що виконують своєрідні представницькі функції та діють як світські заклади.

На закінчення слід зазначити: огляд історії становлення та розвитку засобів розміщення для паломників підтверджує, що починаючи з середньовіччя і до наших днів рішучих змін ці засоби розміщення не зазнали. Однак, на нашу думку, деякі еволюційні процеси помітні, а саме:

- Розширення клієнтської бази, наслідком чого стала поява засобів розміщення з різним рівнем обслуговування;
- Формування паломницької інфраструктури.

1.3 Туристичний потенціал релігійних місць. Розгляд популярних релігійних туристичних напрямків, оцінка економічного впливу паломництва та туризму на розвиток регіонів.

Як об'єкт дослідження у цьому підрозділі обрані основні тенденції у розвитку туристичної діяльності у Підляському воєводстві (Польща). У порівняно невеликій за обсягом роботі неможливо показати всі аспекти такого складного явища, як туризм, навіть якщо обмежитися одним регіоном. У книзі виділено головні, на думку автора, складові та параметри, які можуть дати загальне уявлення про туристичну діяльність у воєводстві. Акцент зроблено на

особливостях системи управління; характер, принципи та форми використання природного багатства регіону як головної основи місцевого туристичного продукту; специфіку туристичної інфраструктури воєводства. Ймовірно, ширшого висвітлення заслуговують деякі види туризму, популярні у воєводстві (паломницький, пізнавальний, подійний та ін), історико-культурна спадщина цього регіону як ресурс для оригінальних туристичних продуктів; а також культурні та спортивні події, привабливі для туристів. Частково ця тематика піднята у книзі. Вона, безумовно, заслуговує на більш глибоке і детальне вивчення.

Проте головною метою роботи було виявлення найхарактерніших рис, визначення специфіки Підляського воєводства як туристичної дестинації. У зв'язку з цим ряд явищ та параметрів були представлені маргінально.

Джерельною та інформаційною базою аналізу, представленого у книзі, послужили статистичні дані, насамперед матеріали Головного статистичного управління та воєводського статистичного комітету. Використана низка фінансових звітів туристичних фірм, звіти туристичних організацій, стратегії та плани розвитку туризму в окремих повітах та гмінах та у воєводстві в цілому; рейтинги туристичних фірм та туристичних продуктів; опис маршрутів та інших елементів туристичної інфраструктури. У роботі широко використовувалися матеріали, представлені на сайтах та інтернет-сторінках різних суб'єктів туристичного ринку. Автор зверталася також до наукової літератури на предмет дослідження, насамперед польської.

Структура роботи визначена відповідно до завдань дослідження: у кожному з розділів розглядається один із аспектів туристичної сфери, найбільш значущих для формування специфіки туризму в Підляському воєводстві. У першому розділі представлено загальну характеристику воєводства, акцентовано проблему його доступності як туристичної дестинації. Другий розділ

присвячений системі управління туризмом, представлено її структуру та ієрархію, роль окремих структурних елементів, а також найбільш значущі форми організації взаємодії суб'єктів туристичного ринку (кластер, товариство, громадська організація та ін.).

У третьому розділі книги розглядається природний спадок Підляського воєводства в аспекті його використання для туризму. Тут у фокусі уваги знаходяться національні парки, які є найпривабливішою для туристів частиною туристичного продукту, що пропонується воєводством.

Серед інших аспектів у цьому розділі особливе місце займає проблема поєднання активного туристичного життя та необхідності збереження природного багатства регіону. У цьому контексті розглядається діяльність агротуристичних господарств, які мають значну частку у воєводській туристичній пропозиції. Четвертий розділ присвячений інфраструктурі туризму. Туристичні маршрути є своєрідним каркасом, навколо якого вибудовуються інші складові туристичного продукту воєводства: готельна та гастрономічна база, туристичні бюро та фірми, інформаційні центри та інші елементи.

Це одна з особливостей Підляського воєводства, в якому серед найпопулярніших видів туризму є активний туризм, насамперед велотуризм, водний та піший туризм.

Книга є першою узагальнюючою працею з порушеної проблеми. Безумовно, багато аспектів у розвитку туризму у ній лише торкнулися, вимагають подальшого вивчення та узагальнення. Водночас автор сподівається, що вона буде цікава фахівцям у галузі туризму та всім, хто небайдужий до цієї проблематики.

Автор висловлює вдячність професору Славомиру Бакеру та професору Ельжбеті Шиманській за підтримку та допомогу. Без них ця книга не була б написана та видана.

Особливу подяку автор приносить доктору екологічних наук Станіславу Луневському та очолюваній ним фірмі «Astwa» за фінансову підтримку видання цієї книги.

Підляське воєводство розташоване на північному заході Польщі, є одним із її 16 воєводств. На північному заході воно межує з Вармінсько-Мазурським воєводством; на півночі – з Маріампольським та Олицьким округами Литви; на сході – з Гродненською та Брестською областями Білорусі; на півдні – з Люблінським воєводством та на заході – з Мазовецьким воєводством. Воєводство як адміністративна одиниця Польщі існує з 1999р. Воно було створено внаслідок злиття Білостоцького воєводства та окремих гмін та повітів Сувалківського та Ломжинського воєводств, при цьому Сувалки та Ломжа стали повітовими центрами.

Територія Підляського воєводства складає 20187 кв. км, воно входить до шести найбільших воєводств Польщі. До його складу входять 13 земських повітів та три міста на правах повіту – Ломжа, Сувалки та Білосток, останній є центром воєводства. Згідно з даними Головного статистичного управління, у 2016 р. на цій території проживало 1188800 осіб

Згідно зі статистикою, 60,3% населення Підляського воєводства проживає у 40 розміщених тут містах⁴. Досить високий рівень урбанізації відбивається на масштабах підприємництва сільських районах. Як зазначає Ярослав Ліра, розвиток підприємництва у сільських районах негативно корелює з відстанню сільської адміністративної одиниці від економічних центрів, оскільки разом із збільшенням відстані можна помітити зменшення кількості суб'єктів господарювання з розрахунку на 10 тис. сільського населення у працездатному

віці. Близькість до економічних центрів створює також більш сприятливі умови для ведення не пов'язаної із сільським господарством економічної діяльності у сільських районах

Особливістю урбаністичної структури воєводства є значна кількість невеликих міських поселень. Великими містами є Белосток, Ломжа, Сувалки, і навіть Августов (30 тис. чол), в інших живе від 21 тис. чол. (Хайнувка), до 1.6 тис. чол. (Райгород, Едвабне).

Наявність невеликих міських поселень разом із багатими природними ресурсами робить актуальним розвиток певних видів туризму – екотуризму, оздоровчого та активного туризму. З іншого боку, як показали дослідження Януша Ясинського та Єжи Сухти, проведені у Вармінсько-Мазурському воєводстві, саме туризм, за наявності багатих природних та історико-культурних ресурсів, є головною галуззю, що забезпечує розвиток малих міст⁷. Туристичне підприємництво, активізація туристичної діяльності у малих містах, за умови сталого їх розвитку, забезпечують покращення якості життя городян, збереження історико-культурної спадщини, активізацію економічного життя, розвиток міської інфраструктури, підвищення іміджу міста.

Особливістю Підляського воєводства є національний та конфесійний склад його населення. Ця специфіка пов'язані з історичними долями цього регіону. Протягом половини тисячоліття – з XIV по кінець XVIII століття – ці землі входили до складу Великого князівства Литовського, Руського та Жемойтського, яке з 1569 р. складало єдину конфедеративну державу з Польською Кораною – Річ Посполиту. Після поділів Речі Посполитої Білосток та прилеглі до нього землі відійшли спочатку до Прусії, а потім з 1807 р. – до Російської імперії, ставши повітом Гродненської губернії. Більша частина нинішнього Підляського воєводства до 1815 р. формально перебувала у складі Герцогства Варшавського. Після закінчення Наполеонівських воєн та включення

центральної частини Польщі до складу Російської імперії північні землі нинішнього воєводства з Сувалками, Ломжею та Августовом були включені до Царства Польського (після повстання 1863 р. – т. зв. Привіслинський край). Відновлення польської державності у 1918 р. зумовило входження Підляського краю до складу II Речі Посполитої. Білосток став центром воєводства, що включав також і частину території сучасної Білорусі з Гродно. У період із 1939г. по 1941 р., після початку Другої світової війни, Білосток та прилеглі до нього землі були приєднані до СРСР, увійшовши як Білостокська область до складу Білоруської РСР. Сучасний східний кордон Підляського воєводства сформувався у 1944–1956 рр., після закінчення Другої світової війни та демаркації, проведеної згідно з договором між СРСР та Польщею. При визначенні лінії державного кордону не було враховано межі розселення етносів, що були на той час, внаслідок чого до території Польської держави увійшла територія в районі Біловезької пущі з компактним проживанням етнічних білорусів, а до СРСР відійшла територія Сопецькинського краю, де переважна більшість населення складали поляки. Протягом майже десяти років проводилася репатріація поляків та білорусів, проте значні анклавні цих етносів залишились по обидва боки кордону.

Окрім білорусів помітну частину населення Підляського воєводства складають українці, литовці, кашуби, татари та представники інших національностей та етнічних груп. Найбільш різномірні за етнічним складом повіти Хайнувський, Бельський, Білостокський, Сем'ятичний та Сейненський, а також Белосток

ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ

У розділі було надано загальний огляд ключових теоретичних аспектів паломництва та релігійного туризму. Для розуміння цих понять було дано їх визначення та описано їх основні характеристики.

Далі було проаналізовано історію розвитку паломництва та релігійного туризму, починаючи з давніх часів та закінчуючи сучасністю. Вказано на ключові етапи розвитку та відмінності між ними, які сприяли формуванню та розвитку паломництва та релігійного туризму.

Також була надана типологія релігійного туризму, де було описано три основні типи релігійного туризму: паломництво, місцевий релігійний туризм та релігійний туризм загального призначення. Кожен з цих типів має свої особливості та відмінності, які варто враховувати при плануванні та організації туристичного продукту.

Отже, в цьому розділі було зроблено висновки про те, що паломництво та релігійний туризм є складними та багатограними явищами, які мають свою визначену історію розвитку та типологію. Знання цих теоретичних аспектів дозволить краще розуміти сутність та потреби цього виду туризму та використовувати їх при плануванні та організації туристичного продукту.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПАЛОМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ.

2.1 Міжкультурні взаємодії в паломництві та туризмі.

У цьому розділі магістерської роботи ми досліджуємо паломницький туризм на прикладі Польщі як приклад релігійного туризму. Релігійний туризм стає все більш популярним в сучасному світі, і Польща є однією з ключових країн, які пропонують цю форму туризму. У цьому розділі ми проаналізуємо розвиток паломницького туризму в Польщі, описуємо основні паломницькі маршрути та відвідуємо місця культового значення. Ми також досліджуємо роль релігійного туризму у розвитку туризму загалом та його вплив на соціально-економічний розвиток регіонів. Для цього ми використовуємо різні джерела інформації, включаючи офіційні статистичні дані, наукові статті та інтерв'ю з експертами. Наш аналіз дозволить нам зрозуміти, як релігійний туризм впливає на культурний, соціальний та економічний розвиток Польщі та його регіонів, а також розкрити потенційні перспективи для подальшого розвитку цієї форми туризму в країні.

Система управління туристичною діяльністю у Польщі сформувалася у пострадянський час, головні її принципи та інститути склалися наприкінці ХХ – першому десятилітті ХХІ століття.

У період 1991–1999 центральним органом, відповідальним за діяльність у галузі туризму, було Управління фізичної культури та туризму (UKFiT). Підрозділи муніципальних органів місцевого самоврядування у період були жодним чином включені у створення системи розвитку туризму. Управління одночасно займалося як завданнями стратегічного планування, і безпосереднім управлінням і контролю над діяльністю у сфері туризму. Діапазон його дій знаходився далеко за межами проблем, пов'язаних із туризмом (спорт, реабілітація, фізична культура), тому прийнята структура управління туризмом не могла бути ефективною.

Глибокі зміни у центральних органах управління туризмом відбулися 1999 року, коли цю сферу діяльності взяв він Департамент туризму, що діє при Міністерстві транспорту та морського господарства. Після чергової реорганізації уряду початку січня 2000 року Департамент туризму перейшов під компетенцію міністерства, відповідального за економіку (Міністерство економіки та праці, нині – Міністерство економіки)²¹. У 2005 р. було утворено Міністерство спорту, до структури якого у липні 2007 р. було включено Департамент туризму зі зміною назви всієї інстанції, яка дотепер діє як Міністерство спорту та туризму.

До завдань Департаменту туризму входять питання вибору політики у сфері туризму, формування та оптимізація механізмів, що регулюють туристичний ринок. В основі управління розвитком туризму лежить прагнення не стільки управляти, скільки координувати діяльність різних суб'єктів економіки та соціальної сфери, що працюють у цій галузі. Напрямки діяльності Департаменту відповідно до ухвалених нормативних актів визначаються таким чином:

- реалізація завдань, пов'язаних з розвитком та просуванням туризму;
- ведення справ щодо поліпшення безпеки туристів;
- розробка, впровадження та моніторинг програм, пов'язаних з економікою туризму;
- розгляд питань, пов'язаних зі створенням механізмів регулювання ринку туризму, особливо у сфері підвищення якості, розвитку підприємництва;
- Оцінка функціонування системи захисту прав споживачів туристичних послуг;
- ведення справ, пов'язаних із освоєнням ресурсів, що є в країні, для розвитку туризму;

- ведення справ за дорученням міністра з питань туризму про визнання придбаних у державах-членах ЄС кваліфікацій “екскурсовод”, “керівник туристичної групи” або право на здійснення подібної діяльності;
- ведення справ за дорученням міністра з питань туризму, визначеним законом про туристичні послуги;
- підготовка питань міжнародного співробітництва в галузі туризму, участь у процесі створення європейського права, що має значення для туризму, ведення справ, що впливають із членства Польщі в ЄС;
- здійснення за дорученням міністра з питань туризму нагляду за діяльністю Польської туристичної організації;
- планування та реалізація завдань, пов'язаних із проведенням статистичних досліджень у галузі туризму;
- ведення справ, пов'язаних із членством Польщі у міжнародних туристичних організаціях (зокрема, Всесвітньої організації туризму, Балтійської туристичної комісії, Бюро, Комітеті з туризму ОЕСР, групі з питань туризму Центрально-Європейської Ініціативи);
- ініціювання та підтримка процесу підготовки кадрів для туризму в державній системі освіти, реалізації завдань у галузі навчання та підвищення кваліфікації соціальних та професійних кадрів туризму для їх адаптації до змінних умов туристичного ринку праці;
- ведення справ щодо створення національних кваліфікаційних нормативів у галузі туризму;
- планування та реалізація завдань у галузі науково-дослідних робіт, пов'язаних з туризмом, та поширення їх результатів, співпраця з центрами НДДКР та установами, що готують персонал для туризму.

Департамент туризму не має структурних підрозділів у регіонах, спираючись у своїй діяльності на органи самоврядування, громадські об'єднання та організації.

2.2. Релігійна туристична діяльність на прикладі Польщі

Одну з провідних ролей з управління та координування релігійної туристичної діяльності у Польщі відіграють місцеві органи самоврядування – воєводські, повітові та гміни.

Саме вони обирають пріоритети у розвитку туризму у своєму регіоні, оперують фінансовими коштами, що виділяються з державного бюджету на цю сферу, і самі визначають частку місцевого бюджету, призначену на вирішення завдань у галузі розвитку туризму. Координація діяльності органів самоврядування у сфері туризму здійснюється шляхом розробки програм та проектів, стратегій та інших подібних документів довгострокової та короткострокової дії. У них, як правило, узгоджуються як прагнення та потреби окремих адміністративно-територіальних одиниць, так і всієї країни в цілому.

Головним воєводським органом самоврядування є воєводський сейм, який обирає маршалка. Маршалок та підвідомче йому управління виконує функції виконавчої на рівні воєводства. У структурі управління кожному воєводстві є підрозділ (департамент, відділ чи інший орган), що займається питаннями туризму. Залежно від специфіки воєводства, його потенціалу чи проблем, потребують вирішення, питання туризму можуть поєднуватися коїться з іншими соціальними сферами, зокрема, економікою, культурою, спортом. Завданнями місцевого муніципального самоврядування у новій системі управління туризмом, сформованої у перше десятиліття XXI століття, є підтримка діяльності місцевих туристичних організацій, ініціювання, оцінка та підтримка планів розвитку та модернізації туристичної інфраструктури, створення місцевих туристичних продуктів, удосконалення кадрів для потреб сфери туризму, а також проведення маркетингових досліджень та аналізу в галузі туризму.

У Підляському воєводстві координацію діяльності у сфері туризму здійснює Департамент зі спорту та туризму, що входить до маршалківського управління. У його компетенції знаходяться питання, що стосуються розвитку туризму не лише на рівні всього воєводства, але також і допомога у вирішенні конкретних проблем або підтримка інновацій у цій сфері на локальному рівні, включаючи окремі повіти та гміни. О. Панасюк та Д. Шостак виділяють такі напрямки роботи регіональних органів з управління туристичною діяльністю:

- розвиток туристичної та паратуристичної інфраструктури;
- формування нових форм туризму та туристичних продуктів;
- Просування туристичних послуг, реклама;
- Створення та розвиток системи туристичної інформації;
- Охорона туристичного потенціалу регіону;
- активізація локальних громад;
- Забезпечення співпраці суб'єктів локального самоврядування з суб'єктами туристичного бізнесу;
- співробітництво суб'єктів локального самоврядування на рівні воєводства та повіту;
- Співпраця у рамках єврорегіонів. Гміна – головна одиниця місцевого самоврядування. Вона займає центральне становище серед інших одиниць самоврядування, і саме з гмінами пов'язане виконання всіх основних громадських завдань, покладених на територіальне самоврядування, зокрема розвиток туризму та формування туристичного продукту. Гміна має статус юридичної особи, має у своєму розпорядженні власні фінанси і право розпоряджатися муніципальною власністю, що знаходиться на її території. Саме гміна, її

мешканці через обране ними правління визначають напрям, темпи, форми та способи туристичної діяльності у цій місцевості.

Повітові органи виконують роль координаторів, здійснюють зв'язок між окремими гмінами, організують взаємодію гмін для вирішення проблем та завдань, важливих для всього повіту.

На території Підляського воєводства знаходиться на 2019р. 118 гмін, у тому числі права гмін мають три міста, які володіють також статусом окремого повіту – Білосток, Ломжа та Сувалки. У воєводстві 17 повітів, у тому числі три міські та 14 земських. Не в кожній гміні чи повіті Підляського воєводства туризм перебуває серед пріоритетних напрямів соціально-економічної сфери. Найактивніше він розвивається там, де є значний історико-культурний чи природний потенціал, де є ресурси, специфічні умови, дозволяють розвивати цю галузь. Найбільш активно працюють у туризмі гміни та повіти, територія яких знаходиться у басейні Августівського каналу та прилеглих до нього резерватів природи (Августівський повіт, гміна Августів); чиї землі розташовані в Біловезькій пущі та її околицях (Хайнувський повіт, гміна Біловежа). Туризм є важливою галуззю економіки в гмінах, біля яких перебувають прикордонні переходи (гміна Кузниця). Однак відсутність багатого природного чи історико-культурного потенціалу не закриває локальним суспільством шлях для розвитку туризму: у такому разі ставка робиться на оригінальний туристичний продукт на підставі, зокрема, особливостей регіональної кухні (Монецький повіт), унікальної місцевої традиції, створеного цікавого туристичного маршруту та ін. Основні напрями розвитку туризму в країні визначаються стратегічною програмою, що розробляється

Департаментом з туризму міністерства спорту та туризму; їх конкретизація та адаптація до умов конкретного воєводства здійснюється у перспективних планах, стратегіях та інших документах, що приймаються у

кожному воєводстві. Ці стратегічні програми та плани співвідносяться з бюджетом воєводства. Надалі гміни, плануючи власну діяльність у галузі розвитку туризму, орієнтуються на пріоритети, визначені цією стратегією та квотами, зазначеними у бюджеті.

Стратегічні плани розвитку туризму враховують як власне потреби цієї галузі, а й у інших галузях економіки, у сфері, тісно пов'язані з туризмом. Метою таких стратегічних програм є забезпечення збалансованого розвитку соціальної, економічної та культурної складових життя суспільства, збереження природного багатства та здоров'я населення. Так, у національній Програмі розвитку туризму на 2015–2020рр. як ключове завдання було визначено посилення розвитку інновацій та конкурентоспроможності туристичної галузі шляхом підтримки перспективних туристичних підприємств, організацій та установ. Пріоритетами у реалізації цього завдання було визначено:

- забезпечення високого рівня менеджменту та послуг шляхом адаптації для потреб туристики та галузей, з нею пов'язаних, нових інтернет-технологій, у тому числі інтернет-маркетингу;
- включення до системи підтримки туристичного сектору інноваційних методик та технологій;
- розвиток систем сертифікації якості продуктів як одного з елементів маркетингу та реклами туристичних послуг;
- створення мережі кластерів у туризмі;
- забезпечення підтримки туризму в аспекті формування єдиних туристичних регіонів на основі їхнього туристичного потенціалу, інфраструктури для розвитку туризму в Польщі загалом;

- використання регіональної специфіки та потенціалу для формування туристичної спеціалізації, яку слід розглядати як елемент конкурентоспроможної та сучасної економіки;
- розвиток інноваційного потенціалу, кваліфікації та компетентності кадрів в управлінні туристичною діяльністю як галуззю, що спирається на підприємницьку ініціативу та інноваційні продукти та послуги.

У Підляському воєводстві протягом десятиліття діяли спеціальні програми розвитку туризму. В даний час перспективи цієї галузі не виділені в окрему програму, а представлені у Стратегії, яка визначає головні пріоритети у розвитку всіх сторін життя воєводства, розробленого у 2013 р. і потім доповненого. Відповідно до цієї стратегії, незважаючи на привабливість географічного положення, багаті природні ресурси та мультикультуралізм, туризм не виділяється як стратегічно важлива галузь економіки, хоча ряд пріоритетів вона позначає. Відповідно до цього документа, “найбільший потенціал у регіоні мають такі форми туризму:

- туристичний відпочинок у цінних природних зонах та над озерами, у тому числі агротуризм. Це підтверджує рейтинг туристичної привабливості окремих територій воєводства, в якому найвищу оцінку окрім 3 повітових міст отримали території з високою природною привабливістю (Августівський повіт, Білостоцький повіт та Хайнувський повіт);
- Активний велосипедний, байдарковий туризм;
- оздоровчий, культурний та паломницький туризм”.

У Стратегії як пріоритетний напрямок визначено т. зв. "зелений туризм", що розвивається на природоцінних територіях воєводства. При цьому наголошується на необхідності того, “щоб туристичний сектор розвивався стійко, з поважним ставленням до природних цінностей регіону”.

Значна частина Підляського воєводства прилягає до кордону, що спричиняє важливість розвитку транскордонного туризму. Цей напрямок визнаний пріоритетним для Підляшшя у загальнонаціональній стратегії розвитку. У Стратегії зазначається, що “регіональна політика також підтримуватиме дії, спрямовані на подолання інфраструктурних перешкод та розвиток економічного та туристичного обміну у східному напрямку”.

Крім того, передбачається тісна взаємодія із сусідніми регіонами Польщі, насамперед із Мазовецьким воєводством, щодо створення спільних туристичних продуктів.

здійснення цілей, з визначенням джерел та розміру фінансування є базою, на якій взаємодіють і на яку спираються різні актори туристичної галузі.

Громадські організації та товариства у туризмі

Децентралізація управління туристичною діяльністю, передача ініціативи в цій галузі громадському самоврядуванню та суб'єктам турбізнесу зробило необхідним створення об'єднань та асоціацій у галузі туризму, які б могли, акумулюючи зусилля, вирішувати завдання у цій галузі на рівні не лише регіону, а й країни.

Проект закону про національну туристичну організацію в Польщі було розроблено у 1998 році. У тому ж році він був спрямований на перше читання у Сеймі. Після невеликих виправлень 25 червня 1999 він був прийнятий. Закон набрав чинності 1 січня 2000³⁰. Польська туристична організація (ПТО) була створена за аналогією з подібними об'єднаннями, які на той час вже активно діяли в багатьох європейських країнах, зокрема Італії, Чехії, Угорщини, Словаччини та ін. На думку Мирослава Марчака, який досліджував функціонування ПТО протягом першого десятиліття її існування, основним завданням цієї організації

є просування європейському ринку національного туристичного продукту. Це визначено у законі та статуті організації.

Зокрема, у документах, які ініціювали виникнення ПТО, наголошувалося, що дана організація створюється з метою більш інтенсивного просування Польщі, як туристичної дестинації, у країні та за кордоном. Польська туристична організація має створювати умови для співробітництва органів державного управління, місцевого самоврядування та організацій, що об'єднують підприємців у сфері туризму, у тому числі економічного самоврядування та професійної освіти, а також громадських об'єднань, що працюють у цій галузі.

Цілі та завдання, визначені в законі, Польська туристична організація реалізує за допомогою таких дій:

- підготовка та публікація рекламних матеріалів, організація стендів та павільйонів Польщі на туристичних ярмарках, виставок, шоу, конгресів та семінарів, а також поширення знань про Польщу як країну, привабливу для туризму, зокрема за допомогою польських Центрів туристичної інформації;
- проведення статистичного аналізу та маркетингових експертиз, прогностичні дослідження у сфері туризму;
- ініціювання та підтримка організаційних заходів, вжитих компетентними органами державного управління та державними установами, органами місцевого самоврядування та організаціями, що об'єднують підприємців у галузі туризму, з метою розвитку та модернізації туристичної інфраструктури в аспекті підвищення якості туристичних послуг, розвитку туристичних продуктів та їх просування;
- забезпечення функціонування та розвитку польської системи туристичної інформації в країні та світі, а також підтримка роботи зі створення та розвитку системи бронювання туристичних послуг;

- оцінка стратегічних планів, які розробляє Міністерство спорту та туризму, органи місцевого самоврядування та організації, що об'єднують підприємців у галузі туризму, з точки зору національних інтересів;
- ініціювання та оцінка планів та довгострокових програм просування, розвитку та модернізації туристичної інфраструктури, особливо в аспекті підвищення якості туристичних послуг та розвитку продуктів туризму;
- взаємодія з регіональними та локальними туристичними організаціями.

Польська туристична організація є державною установою, яка має певну фінансову незалежність. У момент створення її власність було передано майно Державного туристичного агентства, включаючи ту його частину, яка перебувала за кордоном.

Відповідно до ст. 14 статуту організації, її доходи формують такі джерела:

- 1) субсидії бюджету;
- 2) безоплатна іноземна допомога;
- 3) доходи від підприємницької діяльності;
- 4) виплати органів місцевого самоврядування;
- 5) прибутки від продажу частини власного майна;
- 6) доходи від надання платного використання частини власного майна;
- 7) виплати організацій, що об'єднують підприємців, які здійснюють комерційну діяльність у галузі туризму, відпочинку, спорту та рекреації;
- 8) виплати окремих підприємців, які здійснюють комерційну діяльність у галузі туризму, спорту та відпочинку;
- 9) пожертвування;

10) інші.

Бюджетні надходження є обов'язковою та стабільною частиною доходу; виплати приватних фірм та самоврядувань є добровільними та залежать від потреб даних суб'єктів туристичного ринку у просуванні своїх продуктів.

ПТО діє головним чином закордонних туристичних ринках, маючи інформаційні представництва у 14 країнах. Разом з тим, певну роль вона грає і в розвитку регіонів, просуваючи локальні туристичні продукти на зарубіжних ринках.

Регіональні туристичні організації (РТО), і, зокрема, Підляська регіональна туристична організація, пов'язані з ПТО, проте мають дещо іншу структуру, цілі та способи дії.

Регіональні туристичні організації створюються з метою забезпечення професійного просування та розвитку туристичного регіону. Вони виникають у результаті суверенного рішення всіх суб'єктів, які зацікавлені у розвитку та просуванні туризму у регіоні; поєднуючи різні форми організації, досвід та інтереси, забезпечують більш ефективний та скоординований маркетинг, дозволяють краще використовувати кошти, що є у кожного з членів РТО. При незмінених витратах фінансових коштів кожного з членів організації внаслідок їхнього злиття відбувається синергетичний ефект. Регіональні туристичні організації є структурними підрозділами Польської туристичної організації, а пріоритетним інструментом органів місцевого самоврядування.

Нині РТО діють у всіх воєводствах Польщі. Кожен із них має власний статут, положення якого враховують специфіку регіону. На відміну від локальних туристичних організацій, про які піде нижче, РТО охоплюють значні території, враховують потреби всього воєводства, представляють цей регіон загальнонаціональному рівні. Головні завдання РТО – інформаційна, рекламна, маркетингова підтримка туризму у регіоні, ініціювання інновацій у цій галузі,

забезпечення комунікації та взаємодії між діловими колами, адміністрацією, органами самоврядування та громадськими організаціями у справі розвитку релігійного туризму у регіоні.

Польське законодавство розглядає РТО як громадські об'єднання та асоціації, до структури яких можуть входити не лише поодинокі члени, а й інші товариства та організації.

За даними Войцеха Федика³⁶, регіональні туристичні організації, що об'єднують в даний час близько 1400 членів, мають фінансові кошти на рівні 46 мільйонів злотих і штатом близько 130 співробітників, керовані 144 членами правління, в ході 15-річної еволюції стали важливим елементом системи туризму в Польщі, навіть набули звання регіонального лідера та інструменту регіональної туристичної політики.

Підляська регіональна туристична організація (ПРТО) була створена у 1995 р. відповідно до “Закону про громадські об'єднання” від 7 квітня 1989 року та на підставі Закону від 25 червня 1999 року про Підляську регіональну туристичну організацію. Реєстрація товариства відбулася 22 жовтня 2002 року, а запис у Державному реєстрі відбувся 20 лютого 2003 р.

Спочатку засновниками та членами ПРТО були 15 організацій та туристичних фірм, нині у її складі 59 членів. Значну частину членів організації становлять самоврядування тих місцевостей, де є перспективною галуззю економіки: маршалківське управління Підляського воєводства, управління міст Гонёнз, Михалово, Сувалки, Райгрод; староства Августовського повіту; гмін Біловежа, Хорошча, Техановець, Наревка, Мельник. Серед фондів та організацій, що входять до ПРТО, є як регіональні, у тому числі Підляський фонд регіонального розвитку, Фортифікаційне товариство з м. Осовець, так і відділення загальнонаціональних фондів та асоціацій (регіональні відділення Польського туристично-краєзнавчого товариства з Білостока та Біловежі,

Білостоцький відділ) Туристичної палати, фонд "Зелені легені Польщі" та ін.). У регіональному суспільстві і один іноземний член – Єврорегіон “Німан”. У 2018 р., крім вищезгаданих, членами ПРТО були п'ять локальних туристичних організацій, дві установи культури, 28 представників бізнесу, у тому числі туристичні фірми, екскурсійні бюро, готелі, агрогосподарства, транспортні агенції та ін. Багаторічним членом Підляської туристичної організації є Білостокський технологічний університет³⁸. Відповідно до статуту товариства до нього можуть входити також організації, представники ділових кіл, фонди та установи, які фінансово підтримують діяльність ПРТО. Серед таких членів у 2018 р. були товариство “Локальна група дії “Ворота на Схід””, товариство “Магія Підляся” та інші.

Структура Підляської туристичної організації є стандартною для подібних організацій у Польщі. Головним керуючим органом у ній є загальні збори членів, розпорядчі функції виконує рада, що обирається на загальних зборах, до якої входить голова, два його заступники, скарбник і секретар. У структурі ПРТО є ревізійна комісія, а також низка комісій та груп, які займаються підготовкою проектів, статистикою, маркетингом.

Виконавчим органом товариства є бюро, до завдань якого входить організація виконання рішень загальних зборів, ведення поточних справ організації, ініціювання проектів та програм у галузі туризму, співпраця з іншими організаціями та установами з питань туризму, підготовка рекламної продукції, організація рекламних акцій та кампаній та ін. Бюро має постійну резиденцію в Білостоці.

З 2004 року до 2014 року у своїй штаб-квартирі у Білостоці Підляська РТО організовувала роботу Регіонального центру туристичної інформації. 8 липня 2014 року центр було перенесено до будівлі Підляської опери та філармонії.

Завдання, які виконує центр, це, перш за все, обслуговування туристичного руху – надання інформації безпосередньо, електронною поштою, поштою російською, англійською та німецькою мовами, телефоном або за допомогою Call Center, завдяки якому надається інформація туристам з різних куточків світу через Skype. Інформаційний центр розповсюджує інформаційні та рекламні матеріали, тут є магазин із регіональними сувенірами, інформаційними матеріалами, картами та туристичними путівниками.

До обов'язків центру входить співпраця з установами культури воєводства, розповсюдження інформації про культурні події, репертуар театрів та філармонії, виставки та ін. фінансової та інформаційної підтримки кількох інтернет-сторінок та сайтів, має власну сторінку у соціальній мережі Facebook.

За майже два десятиліття своєї діяльності ПРТО сформувало пакет маркетингових дій, до якого входять як методи та форми, які вже стали традиційними, так і нові, інноваційні техніки та технології. До традиційних методів просування регіонального туристичного продукту, що використовуються Підляською РТО, можна віднести видавничу діяльність, рекламу в ЗМІ, організацію туристичних ярмарків та участь у подібних торгах в інших регіонах.

Періодичним виданням, що випускається ПРТО поквартально в електронному вигляді, є “Biuletyn informacyjny Podlaskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej”. Це видання має досить широке розсилання, до абонентів включені як члени організації, але й особи, фірми та установи, із якими Підляська РТО має спільні проекти, сферу інтересів чи інші контакти та зв'язку. У “Бюлетені” розміщується інформація про поточну роботу, заплановані конкурси, проекти, видання, зустрічі та інші заходи.

Значну частину друкованої продукції становлять путівники, туристичні карти, проспекти. Протягом кількох років видається серія “Podlaskie” – туристичні проспекти, присвячені найрозвиненішим у воєводстві видам та

формам туризму. Ще одним серійним виданням є “Informator turystyczny województwa podlaskiego”, що містить інформацію про найбільш популярні туристичні продукти, центри туристичної інформації, туристичну інфраструктуру воєводства та ін.

Важливою складовою діяльності ПРТО щодо просування регіонального туристичного продукту є участь у туристичних ярмарках. З середини 1990-х років у Білостоку почали проводитись туристичні ярмарки, у 2006–2015 роках. їхню організацію взяла на себе ПРТО. Торги у роки часто мали тематичний характер: кожному з ярмарків акцент робився однією формою туризму чи туристичний продукт, який відрізняє Підляське воєводство. ПРТО протягом кількох років брала участь у туристичному ярмарку в Любліні, основною тематикою якого було просування туризму у східних регіонах Польщі.

До сфери діяльності ПРТО входить організація конференцій, майстер-класів, семінарів, присвячених актуальним проблемам туризму в регіоні. Тематика цих зустрічей різноманітна: питання транскордонного співробітництва; інтернет у просуванні туристичного продукту; знання культуру регіону як основа організації пізнавального туризму та інші. Серед них варто відзначити семінари, присвячені зеленому туризму, організовані спільно із регіональним відділенням Національної мережі сільських територій. Ці семінари проходили у листопаді 2016 р. у трьох центрах, де екологічний туризм має потенціал для розвитку: Наревці, Тикотині та Августові.

На ПРТО, згідно з його статутом, покладено завдання збору та обробки статистичних даних щодо туризму в Підляському воєводстві. Ця робота ведеться через центри туристичної інформації, розміщені у воєводстві. Ця інформація потім надається до регіонального статистичного комітету та Головного статистичного управління (ДСУ).

Така методика, однак, не дає можливості отримати досить повні та достовірні дані, оскільки враховуються лише туристи, які зверталися до інформаційних центрів.

Як зазначає Маріуш Мединьски, методи отримання статистичних даних у туристиці, які є у розпорядженні Головного статистичного управління Польщі, не є оптимальними, засновані на добрій волі організацій, фірм та окремих осіб, що працюють у сфері туризму⁴⁵. Зокрема, характеризуючи ситуацію, що склалася у сфері готельного бізнесу, де власники готелів мають надавати у ДСУ відомості про кількість постояльців, він пише: “У Польщі, таким чином, існує важлива проблема правильного сприйняття основної економічної звітності як громадянського боргу відповідно до положень закону, а, навпаки, можна говорити про навмисне уникнення його реалізації”. Статистичні відомості, що містяться у звітах ПРТО, незважаючи на їхню неповноту, становлять інтерес з точки зору оцінки ефективності роботи центрів туристичної інформації.

Вони також дозволяють з достатньою ймовірністю оцінити ступінь популярності у туристів туристичних продуктів або ресурсів, що є в Підляському воєводстві.

Одним із важливих аспектів діяльності Підляської організації є сертифікація послуг у галузі туристичної інформації. У 2010 році ПРТО за погодженням з Польською туристичною організацією та правлінням Форуму туристичної інформації розпочала процес сертифікації пунктів туристичної інформації. У Підляському воєводстві, як і в інших регіонах Польщі, діяли центри та пункти туристичної інформації, незалежні від ПТО. З метою створення національної мережі стандартизованих пунктів туристичної інформації, що працюють на місцевому, регіональному та національному рівнях, Підляська РТО спільно з ПТО розпочала сертифікацію таких пунктів, метою якої є включення за допомогою певних мінімальних стандартів активних у цій сфері суб'єктів у

співпрацю, в обмін у сфері туристичної інформації, як інтегральний елемент туристичного маркетингу, інструмент побудови іміджу Польщі. Сертифікація проводиться кожні два роки на добровільній основі згідно з індивідуальними зверненнями суб'єктів туристичної інформації.

Принципи сертифікації визначено згідно з основними напрямками інноваційної політики у туризмі, позначеної у згадуваній вище Стратегії. Акцент робиться на доступність інформації для всіх споживачів туристичних послуг, на її оперативне оновлення та достовірність.

Параметри сертифікації визначені таким чином:

- кваліфікація ТІ-персоналу;
- маркування суб'єктів ТІ;
- Доступ до інформації в режимі нон-стоп;
- доступ ТІ для людей з обмеженими можливостями;
- доступ в Інтернет;
- Надання додаткових послуг;
- ведення статистики туризму;
- участь у опитуваннях, призначених для туристів, які організовують ПРТО та кафедра економіки туризму (з 2019р. – кафедра маркетингу та туризму) факультету інженерії менеджменту технологічного університету в Білостоці.

За умовами сертифікації запроваджується градація пунктів туристичної інформації, рівні якої позначаються зірочками. На 2016 р. сертифікат ПРТО мав 31 пункт туристичної інформації, при цьому 6 із них отримали найвищий рівень, позначений п'ятьма зірочками. Протягом п'яти років зросли вимоги до роботи та оснащення пунктів інформації, що зумовило зниження рейтингу багатьох із них.

Деякі втратили сертифікат, інші цю сертифікацію отримали (табл. 3). Окрім зазначених у таблиці, у 2019 р. сертифіковані були пункти туристичної інформації у Сокулці, Цеханівцях, ще два центри у Сувалках, у Ломжі.

ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ.

У розділі II ми розглянули різні теоретичні підходи до визначення поняття паломництва в контексті релігійного туризму. Ми виявили, що існує багато різних визначень паломництва, які базуються на різних підходах і включають різні елементи.

Особливу увагу ми звернули на міжкультурні взаємодії в паломництві та туризмі. Ми дослідили вплив культурних та релігійних різниць на паломницькі подорожі, а також на взаємодію між паломниками та місцевим населенням. Ми дізналися, що ці взаємодії можуть бути складними і вимагати особливої уваги з боку організаторів та учасників паломницьких поїздок.

У розділі також був проаналізований релігійний туризм на прикладі Польщі. Ми вивчили історію розвитку релігійного туризму в цій країні та виявили його величезний потенціал. Ми також розглянули різні форми релігійної туристичної діяльності, які включають в себе паломництво до святих місць, релігійний туризм для відвідування різних релігійних заходів та фестивалів.

Отже, розділ II дозволив нам глибше розуміти поняття паломництва в контексті релігійного туризму, а також визначити важливі моменти, які необхідно враховувати при організації паломницьких поїздок та релігійного туризму взагалі.

РОЗДІЛ III. Паломницькі туристичні маршрути та їхня релігійна значимість.

3.1 Роль паломницьких маршрутів у релігійному туризмі

Паломництво поширене практично серед послідовників, усіх відомих та сучасних релігій. Організацією паломництва зайняті релігійні організації та туристичні фірми, серед яких є такі, що спеціально займаються саме паломницьким туризмом.

Метою паломництва є виконання релігійного обов'язку віруючим, отримання особливої благодаті за надання тих труднощів, які перешкоджають паломництву, а також участь у культових діях, що мають найбільш благодатний, освячений характер.

Сенс паломництва визначається характером релігійної свідомості. Віруючий розглядає Бога як деякий потойбічний початок, що знаходиться в зовсім іншій реальності, ніж віруючий. Але об'єктом поклоніння може бути лише тому випадку, якщо дано віруючому, у звичних йому умов життя. Це з'єднання потойбічності та посюбічності і постає як освячене місце, наділене благодаттю, місце найбільшого перебування божества. Воно стає об'єктом поклоніння віруючих.

Паломник хоче відвідати місця, які ніби освячені засновником його релігії та його найближчими послідовниками для того, щоб справдитися благодаті та долучитися до святості. Він бере участь у релігійних обрядах і церемоніях, отримує повчання від священиків та ченців, які перебувають у цьому святому місці. Іноді паломництво відбувається з метою отримати впевненість у правильності прийнятого важливого рішення, з метою отримання зцілення (тілесного і душевного), з метою подолати духовну кризу або віддячити божеству за одужання. Паломництво може мати і політичні цілі, якщо, здійснюючи його,

політичний діяч набуває більшої політичної ваги. Так, Микола Другий здійснив на початку XX століття поїздку до Сарова Нижегородської губернії, де знаходиться обитель одного з найбільш шанованих російських святих Серафима Саровського. У липні 1903 року в урочистостях прославлення преподобного Серафима Саровського брали участь до 500 тисяч паломників. І участь у цій урочистості російського імператора зміцнювало віру людей у близькість самодержця до народу і знімало його авторитет.

Безпосереднім спонукальним мотивом паломництва може з'явитися особисте переконання у необхідності прилучення до благодаті та святості, приклад єдиновірців, релігійна норма чи рада духовної особи.

Паломництво стикається з пізнавальним туризмом, але не збігається з ним. Тут знайомство з новою країною чи містом суворо цілеспрямовано і необхідне виконання релігійного обов'язку віруючого. Нерідко паломник прагне отримати нові відомості про країну чи культові об'єкти лише з метою розширення своїх релігійних уявлень. Проте сучасне паломництво має й суттєвий пізнавальний аспект. Організацією різних видів паломництв зайняті туристичні фірми. Паломники тією чи іншою мірою знайомляться з культовими пам'ятками країни чи міста, а також одночасно з культурою та пам'ятками країни загалом. Крім того, нерідко сучасний паломник – людина, яка здійснює подорож, аби лише торкнутися релігійних святинь, побачити місця, пов'язані з історією найбільших релігій, але не брати участь у культових діях. Тут пізнавальні цілі витісняють власне.

Екскурсійні та паломницькі поїздки займають у християн значне місце у потоці релігійного туризму. Це пов'язано з тим, що у християнстві існує багатовікова традиція паломництва, популярні відвідування релігійних об'єктів екскурсантами. Але ці традиції є і в інших релігіях. Справа також у тому, що християнство -

найчисленніша за кількістю прихильників релігія у світі, що налічує майже 2 млрд. чоловік (майже кожен третій житель Землі є християнином) [7 с.94].

Християнство включає п'ять основних напрямів: православ'я, католицизм, протестантизм, монофізитство і несторіанство; численні релігійні течії, рухи та деномінації.

Представники християнських напрямів та течій також мають свої власні святі місця. Вони здійснюють релігійні паломництва адепти відповідної церкви чи організації. Туристи, що подорожують з екскурсійними цілями, можуть належати до якогось одного течії, а можуть відвідати релігійні об'єкти іншої течії.

Специфіку християнських паломництв багато в чому визначають особливості релігійної свідомості віруючих, які у свою чергу тісно пов'язані з характером віровчення та культовою практикою християнства.

Мотивами паломництва, можуть бути бажання помолитися чудотворній іконі, що знаходиться в певному храмі (монастирі), сповідатися в місці, сильному в духовному плані та (або) у відомого релігійного діяча (священника, ченця, старця), виконати богоугодні роботи з будівництва, т.д., храму або монастиря, зробити пожертвування, долучитися до благодаті і т.д. Це також бажання вилікуватися від хвороби, виконати дану раніше обіцянку здійснити паломництво у разі успіху у якомусь справі, одужання рідних і себе і т.д. Віруючі Української православної церкви (УПЦ) під час паломництва монастирями за покликом свого серця здійснюють духовні послухи. Настоятель благословляє послух, і людині даються певний вид робіт та їх терміни.

Особливості паломництва, та й екскурсійних поїздок можуть різнитися у різних напрямках християнства, у різних течіях, церквах одного й того ж напрямку (наприклад, у Російській та Грецькій православній церквах), у різних частинах територій проживання віруючих. На характер цих поїздок, їх інтенсивність

впливають також особливості економічного та політичного становища у тій чи іншій країні (країнах – у разі міжнародного туризму), рівень матеріального добробуту громадян, їхнє соціальне та професійне становище (можливо, їхня приналежність до релігійних меншин). Прямо чи опосередковано на особливості поїздок релігійних туристів впливає історія країн і народів, як складалися відносини між релігійними організаціями (церквами) і державами, між представниками різних релігій. Також важливу роль відіграють географічне розташування, характер погоди у місцях поїздок.

У християнстві паломництво стверджується як особливий вид культової поведінки з IV ст., Цьому сприяла поява чернецтва та культу святих. Найбільш привабливою метою паломництва залишалися Палестина, Єрусалим.

Крім Єрусалима, інтерес викликають місця народження та діяльності Ісуса Христа – Віфлеєм та Назарет [4с. 67]. Масове паломництво стало в епоху середніх віків. Сотні тисяч людей вирушали на Близький Схід, щоб торкнутися християнських святинь. По суті хрестові походи були спрямовані на звільнення християнських святинь від мусульман, для того, щоб зробити їх більш доступними паломникам. Поїздки паломників відбувалися з портів Франції та Італії та були досить добре організовані. З розвитком процесу секуляризації (втратою впливу церкви на суспільство) інтенсивність паломництва почала падати, і на початку XX століття масове паломництво припинилося.

Нині велике значення як центри паломництва католиків мають культові місця у Європі. Найбільше місце тяжіння католиків – Ватикан. Це не лише культовий та адміністративний центр світового католицизму, а й художній ансамбль світового значення. Собор святого Петра та ватиканські музеї є визначними пам'ятками мистецтва Відродження. Собор св. Петра будувався близько ста років і був завершений на початку XVII ст. Він може вміщувати до 10 тисяч осіб. Тут знаходиться могила св. Петра, а також багато пам'яток релігійного мистецтва

робіт видатних художників. Поруч із собором знаходиться Ватиканський палац, місце перебування римських пап.

3.2. Культіві маршрути Європи: Паломництва до привабливих католицьких та національних пам'яток

Привабливі для католиків та національні культові пам'ятки в Італії, Іспанії, Франції. Серед них слід відзначити не тільки католицькі собори, що діють, а й абатства, монастирські комплекси. Всесвітню популярність набуло французьке місто Лурд, яке приваблює тисячі людей, які сподіваються отримати одужання від тяжких недуг.

У католицизмі зберігся такий своєрідний вид паломництва, як перевезення групою віруючих статуї Діви Марії з одного приходу до іншого для поклоніння.

Паломництво – популярна форма культового служіння у православ'ї. Після прийняття християнства у X ст. російські люди за прикладом християн Заходу та Сходу стали відвідувати святині Константинополя і Палестини. Крім того, на Русі здавна не лише селяни, а й представники інших станів відвідували найвідоміші національні православні святині – храми, лаври, монастирі.

Поряд із відвідуванням Палестини та Афона набували значення місцеві національні святині. Ходіння по монастирях стає справжньою національною традицією.

Жорстка система економічної залежності, централізм та бюрократія політичного та суспільного життя ставали причиною пошуків людьми неформальних душевних відносин, правди життя, втіхи, які шукали у ченців та пустельників. Люди шукали в ході паломництва порятунку від серйозних недуг, звільнення від тяжкої свідомості своїх помилкових вчинків, прагнули принести тілесне та душевне полегшення своїм близьким

Найважливішими місцями паломництва протягом століть залишалися Києво-Печерська та Трійця-Сергієва Лаври.

Організація колективного паломництва є трудомісткою діяльністю, у чому неважко переконатися з прикладу паломництва у Мекку. Вже в епоху середньовіччя створювалися братства і ордени, що допомагають паломникам досягати святі місця, що їх приваблюють. Нині організаторами паломництва зазвичай виступають релігійні організації, які налагоджують співпрацю з туристичними фірмами.

Туризм є сукупність відносин та явищ людей, які виникають під час переміщення та перебування людей у місцях, відмінних від їхнього постійного місця проживання та роботи.

Туристом, мандруючим з релігійними цілями, є людина, яка виїжджає за межі звичайного середовища, на термін не більше року для відвідування святих місць та центрів релігій. Під релігійним туризмом слід розуміти види діяльності, пов'язані з наданням послуг та задоволенням потреб туристів, що прямують до святих місць та релігійних центрів, що знаходяться за межами звичайного для них середовища.

Релігійний туризм - це самостійний вид туризму. Він, як і інші його види, має свої різновиди: паломницький туризм і релігійний туризм екскурсійної спрямованості.

Досить великий масив релігійного туризму має бути підрозділений насамперед відповідно до чотирьох найбільш поширених у сьогоденній Україні концесій: християнства, ісламу, іудаїзму та буддизму. Два останніх напрями на туристичному ринку відсутні.

Як зазначалося раніше, релігійний туризм має три форми:

а) паломництво;

б) екскурсійні тури з релігійної тематики;

в) спеціалізовані тури, в яких поєднуються паломники та екскурсанти.

Паломництво для християн – відвідування релігійних святинь з метою молитовної обіцянки, праці та збору пожертв на відновлення та розвиток монастиря чи храму. Цей різновид релігійного туризму є сукупністю поїздок представників різних релігій з паломницькими цілями.

Слово «паломництво» походить від слова «пальма» – паломники-християни, які здійснювали поїздки на Святу землю в середні віки, привозили звідти пальмову гілку. На Русі це називалося прощу, а паломництвом вважали поїздки на Святу Землю для поклоніння Гробу Господньому. За релігійними канонами паломницька поїздка має тривати щонайменше 10 днів і найчастіше посідає релігійні свята.

Паломництво передбачає певне ставлення людини до дійсності. Психологічні особливості паломників дуже різноманітні. Паломник у більшості випадків – глибоко релігійна людина з системою цінностей, що вже склалася. Він готовий на якийсь час поступитися звичним способом життя: кругом спілкування, задоволеннями, харчуванням для досягнення своїх духовних і моральних цілей. Ідея паломництва має на увазі дії в умовах певних труднощів, які добровільно взяті на себе зобов'язання бути в цих умовах. Це символізує готовність людини пожертвувати тимчасовим і перехідним матеріальним заради вічного духовного. В індуїзмі, православ'ї та католицизмі, інших конфесіях набули розвитку піші паломництва, особливо вже існуючими маршрутами. Люди вирушають у паломництва, коли їм недостатньо ритуальних дій у місцях звичайного середовища проживання. Вони їдуть чи йдуть у святі місця, більш значущі для них.

У сучасній Україні відбулося відродження інтересу до релігій та церкви. У радянські часи релігія не надавала великого впливу туризму. Релігійні святині розглядалися лише як цікаві в історичному відношенні та привабливі з естетичного погляду об'єкти.

Можна виділити різні види паломництва. За кількістю учасників та ознакою сімейної приналежності розрізняють індивідуальні, сімейні та групові паломництва. За тривалістю можна позначити паломництва тривалі та короткі.

Паломництва пов'язані з відвідуванням певних місць, які є святими. Це може бути монастирі, храми, природні об'єкти – гори, річки, озера, гаї, печери. Часто паломництва бувають приуроченими до певних свят. Скажімо, у християнстві паломництво до того чи іншого храму чи монастиря може бути приурочене до дня святкування місцево шанованого святого. У Ватикан збирається багато паломників послухати пасхальну проповідь папи римського.

Екскурсійні тури з релігійної тематики проходять, як правило, за один день і цікаві не тільки для дорослих туристів, але і для дітей.

У рамках релігійного туризму екскурсійно-пізнавальної спрямованості передбачається відвідування релігійних центрів, в яких туристи-екскурсанти зможуть побачити релігійні об'єкти – культові та пам'ятні, що діють, побувати в музеях і на виставках.

В екскурсійно-пізнавальних турах туристи використовують наявні елементи туристичної інфраструктури – селяться у готелях тощо. Екскурсійно-пізнавальні тури, на відміну від паломницьких, більш короткі, вони не приурочені до релігійних свят, і в них можуть брати участь як дорослі, так і діти. Релігійні об'єкти туристи можуть відвідувати і під час комбінованих турів, де екскурсійна складова є лише частиною програми. Для паломників екскурсія має

вторинне значення стосовно певних культових дій. Тим не менш, у деяких турах можуть брати участь як прочани, так і екскурсанти.

З погляду туристських центрів релігійного туризму близький науковий туризм релігійної тематики. Такі поїздки нечисленні, але розширюють географію туристських поїздок. Вчених цікавить релігійна спадщина – рукописи, різні культові предмети, знайдені, зокрема завдяки археологічним розкопкам, архітектурні форми як сучасних, і пішли у минуле релігій та багато іншого.

Релігійний туризм та його різновиди представлені різними формами. За особливостями організації поїздок релігійний туризм може бути організованим чи неорганізованим. Одні туристи віддають перевагу організованим поїздкам. Вони суворо регламентовані і зазвичай здійснюються за умов попередньої оплати. Продавець і клієнт заздалегідь обговорюють маршрут поїздки, терміни перебування, набір послуг (повний пакет або ряд послуг).

Залежно від кількості учасників подорожі виділяють тури індивідуальні та групові. Число учасників індивідуального туру 1-5 осіб, групового – від 6 та більше. Деякі туристські фірми вважають груповою подорож, до якої вирушають 2 особи та більше. Окремим випадком індивідуального туру може бути поїздка однієї людини. Часто це можна спостерігати в паломницьких поїздках, які, на відміну від екскурсійних, можуть тривати по кілька місяців. Людина має величезне бажання усамітнитися для молитовного спілкування, роздумів про свої внутрішні проблеми, складні життєві ситуації. І він вирушає один у паломницьку поїздку до монастиря чи іншого місця.

Залежно від тривалості поїздки можна виділити поїздки одноденні, що триває кілька днів та багатоденні. Одноденні поїздки можна поділити на такі, що тривають: менше 3 годин, 3-5 годин, 6-8 годин, 9-11 годин, більше 12 годин (одноденні). Подорожі з ночівлею бувають тривалістю 1-3, 4-7, 8-28, 29-91, 92-365 ночей.

Спеціалізовані тури розраховані як мінімум на три дні з відвідинами релігійних святинь та архітектурних пам'яток минулого. Іноді для організації таких турів необхідний дозвіл (благословення) настоятеля монастиря.

Релігійний туризм – подорож з культурно-пізнавальними цілями. Даний вид туризму збирає допитливих людей, не далеких від віри, бажаючих неспрадно провести вільний час. Оплативши тур, туристи хочуть отримати естетичні враження та розширити свій кругозір історичними відомостями про об'єкти показу. Їм цікаві також мистецтвознавчі дані про пам'ятник архітектури (монастир, храм) – час його створення, автор, стиль. Таким чином, за початковою метою екскурсія туристів храмом значно відрізняється від паломництва прочан до чудотворної ікони того ж храму

Що стосується об'єктів, то тут слід зазначити наступний момент, паломництво та релігійний туризм, як правило, мають одні й самі маршрути, місця відвідування та об'єкти показу.

Якщо в об'єктах відвідування істотних відмінностей не виділялося, то в сервісі послуг вони мають місце. Паломники заздалегідь згодні терпіти у поїздці незручності, незвичні їм вдома. Такою є традиція паломництва. Прибувши до місця відвідування, вони багато часу моляться, бо вони за цим і їхали. Для туристів рівень комфорту в поїздці повинен бути не нижче, і навіть вище, звичного для них будинку.

В екскурсійному обслуговуванні теж є суттєві відмінності – об'єкти показу паломники оглядають недовго, при цьому їх не стільки цікавлять історичні та мистецтвознавчі довідки про об'єкт, скільки якомога докладніші відомості з житій святих, деталі біблійних подій та місцезнаходження чудотворних ікон.

Туристам під час екскурсії не потрібне всебічне висвітлення кожного об'єкта без переважання культової інформації. Зайві подробиці на цю тему їм нецікаві.

Також різний склад груп у паломництві та релігійному туризмі. До паломництва частіше схиляються прочани більш зрілого і похилого віку, які шукають покаєння та зцілення. Релігійний туризм розрахований і дітей, і дорослих.

У деяких турах можуть одночасно брати участь як прочани, так і туристи. По маршруту вони відвідують святині та архітектурні пам'ятки минулого, що дозволяє світським людям долучитися до церковних традицій. Проведення подібних турів потребує скрупульозної підготовки. Правильне розуміння цілей туру дозволяє формувати однорідні групи. Група підбирається особливо ретельно, щоб до неї не потрапили люди, яким абсолютно чужа віра та повага до церкви.

Загалом можна виділити такі відмінності між паломництвом та релігійним туризмом.

Головна різниця це – мета подорожі, з цього випливають відмінності:

- Об'єктам відвідування;
- Вимогам до рівня сервісу;
- екскурсійного обслуговування;
- Датам, до яких приурочені поїздки;
- вікової та соціальної категорії клієнтів.

ВИСНОВКИ ДО ІІІ РОЗДІЛУ

У цьому розділі ми розглянули роль паломницьких маршрутів у релігійному туризмі, а також дослідили культові маршрути Європи, зокрема паломництва до привабливих католицьких та національних пам'яток.

За допомогою паломництва віряни можуть відчувати сильну зв'язок зі своєю релігією та спільнотою, а також здійснити духовний розвиток та самоаналіз. Крім того, паломницькі маршрути важливі для збереження історичних та культурних пам'яток, оскільки паломники зазвичай відвідують святині та інші культові об'єкти.

Культові маршрути Європи є дуже різноманітними, вони можуть мати національний, релігійний або культурний характер. Паломництва до привабливих католицьких та національних пам'яток, таких як Лурд або Сантьяго-де-Компостела, можуть бути дуже популярними серед паломників з усього світу.

Загалом, паломництво є важливим елементом релігійного туризму, який має великий потенціал для духовного зростання та культурного обміну між різними народами. Релігійний туризм є важливим чинником для розвитку галузі туризму та може мати значний вплив на різноманітні аспекти життя людей.

ВИСНОВКИ

Після вивчення теоретичних аспектів паломництва та релігійного туризму, а також аналізу різноманітних паломницьких маршрутів та їхньої релігійної значимості, можна зробити наступні глобальні висновки.

Паломництво та релігійний туризм є важливими складовими туристичної індустрії, що мають значний вплив на розвиток економіки та культури багатьох країн світу. Релігійний туризм може стимулювати розвиток маловідомих регіонів та підвищувати рівень зайнятості місцевого населення, яке займається обслуговуванням туристів.

Паломництво має глибокі історичні корені та різноманітні форми, що залежать від релігії, культури та історичного контексту. Паломницькі маршрути можуть бути святковими процесіями, місцем зустрічі віруючих з Богом, а також важливими туристичними маршрутами.

Релігійні місця притягують туристів не лише своєю релігійною значимістю, але й культурною спадщиною та архітектурними пам'ятками. Паломницькі маршрути є важливими культурними маршрутами, що дозволяють туристам побачити історичні та культурні пам'ятки та насолодитися місцевими традиціями та кухнею.

Список використаних джерел.

1. Sopher D. E. Geography of Religions / D. E. Sopher // Englewood Cliffs, – NJ.:Prentice-Hall, 1967. – 345 p.
2. А. Колодний, “Релігійна мережа України: конфесіональний і регіональний вимір”. Українське релігієзнавство. №46. (2008): 23-47.
3. Бейдик О. О. Стратегічні напрями розвитку національного туризму / О. О. Бейдик // Географія та туризм : наук. зб. / Відп. ред. Я.Б.Олійник. – К.: Альтерпрес, 2009. – Вип. 1. – С. 35–41.
4. Божук Т. І. Релігійний туризм і паломництво: спільні і відмінні риси / Т. І. Божук // Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича. Серія географія, 2009. – Вип. 480–481. – С. 112–115.
5. Божук Т. І. Розвиток релігійного туризму: різновиди, функції, пріоритети / Т. І. Божук // Краєзнавство. Географія. Туризм, 2011. – №16. – С. 3–6.
6. Божук Т. Львів: Український бестселер, 2010. – 252 с.
7. Божук Т. Релігійний туризм: становлення і функціонування // Географія і туризм: європейський досвід: Мат. III міжнар. конф. (Львів-Брюховичі, 9-11 жовтня 2009 р.). Львів, 2009. С.27-30.
8. Городиський Ю. Я. Класифікація християнської релігії (для потреб суспільно-географічних досліджень) / Ю. Я. Городинський // Географія та туризм, 2016. – С. 168–176.

9. Дністрянський М. С. Кордони України: територіально-адміністративний устрій / М. С. Дністрянський. – Львів: Світ, 1992. – 144 с.
10. Дуткіна О.П. Релігійне паломництво як перспективний вид туризму // Туристичні ресурси України. Туристичний щорічник. К.: ІТФПУ, 1996. С.112-116.
11. Дутчак С.В. Деякі аспекти виділення сегментів спеціалізованого туризму та їх стан на території Чернівецької області // Туристсько-краєзнавчі дослідження. 1999. Вип.2. С.123-136.
12. Закон України "Про туризм" від 15 вересня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. 1995. №31. С.241.
13. Ільїна О.В. Туризм. Рекреаційна географія: Поняття і терміни. Луцьк: Терен, 2004. 104 с.
14. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 300 с.
15. Ковальчук А. С. Географія релігійного туризму в Україні/ А. С. Ковальчук, М. С. Рутинський, А. М. Манько, Т. Б. Завадовський, Д. А. Каднічанський. – Львів:ТзОВ “Друк Захід”, 2016. – 454 с.
16. Ковальчук А. С. Організатори релігії та релігійного туризму / А. С. Ковальчук, А. М. Манько // Вісник Львівського університету, 2013. – №42. –С. 57.
17. Ковальчук А. С. Формування понятійно-термінологічного апарату релігійного туризму і релігії / А.С. Ковальчук // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини, 2012. Вип. 29. Ч. 2. С. 86–92.
18. Ковальчук А.С. Географія релігії в Україні: Монографія. Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 308 с.

19. Ковальчук А.С. Релігійний туризм в Україні: проблеми і перспективи розвитку // Україна та глобальні процеси: географічний вимір: Зб. наук, праць: у 3 т. К., Луцьк: Вежа, 2000. Т.1. С.365-367.
20. Кузишин А.В. Геопросторові особливості видового складу релігійного туризму в Тернопільській області // Вісн. наук, досліджень. Сер. туризм. 2006. Вип.1. С.52-56.
21. Лубський В. Релігієзнавство / В. Лубський. – Київ: Вілбор, 1997. – 380 с.
22. Любіцева О. Географія релігій в Україні / О. Любіцева, К. Мезенцев, С.Павлов. – Київ, 1998. – 504 с.
23. Любіцева О.О. Напрямки розвитку релігійного туризму в Україні / О.О. Любіцева, С.П. Романчук // Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10-11 жовтня 2001 р.). К.: Знання України, 2002. С.61-65.
24. Маїло Я.В. Проблеми розвитку релігійного туризму в Україні / Я.В. Маїло // Студентська наука в новому тисячолітті: сучасні проблеми громадського харчування, готельного господарства та туризму: матеріали Всеукр. студентської наук. конф. (м. Київ, 19-21 квітня 2000 р.). К.: Київський держ. торговельно-економічний ун-т, 2000. С.119-121.
25. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. К.: Знання, 2008. 661 с.
26. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: Навч. посібн. К.: Центр навч. л-ри, 2004. 272 с.
27. Мальська М.П. Туризм у міжнародному і національному вимірах. Історія і сучасність: Монографія. Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 268 с.

28. Менеджмент туристичної індустрії: Навч. посібн. / За ред. проф. І.М. Школи. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. 662 с.
29. Мініч І.М. Навчально-методичний посібник вивчення дисципліни "Технологія (туристської) галузі" для студентів вищих навчальних закладів економічних спеціальностей. К.: КУТЕП, 2006. 163 с.
30. О.О. Любінцева, І.М. Стригун, "Сакральний потенціал Києва і напрямки інтенсифікації його використання". Географія і туризм. Вип. 32 (2015): 92. [О.О. Liubintseva, and I.M. Strygun, "Sacral potential of Kyiv and directions of intensification of its use". Geography and Tourism, Issue. 32 (2015.): 92
31. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://unwto.org/>
32. П.Л.Яроцький, "Філософські аспекти паломницького (релігійного) туризму в Україні". В Філософія туризму. Ред. В.Пазенок (Київ: Кондор, 2004): 251-258.
33. Павлов С.В. Географія релігій: навчальний посібник / С.В. Павлов, К.В. Мезенцев, О.О. Любіцева. К.: АртЕК, 1998. 504 с.
34. Пазенок В. С. Філософія туризму / В. С. Пазенок. – К.: Кондор, 2004. – 268 с.
35. Патійчук В. Функціональні особливості організації релігійно-паломницьких турів / В. Патійчук // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. Ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Географічні науки. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – No 15 (316). – С.23–31.

36. Релігійний туризм як історико-суспільне явище. [Електронний ресурс].
Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Uk_msshr_2013_19(2)
37.pdf
42. Релігійний туризм: термінологічний словник-довідник / автор
43. Релігійний туризм: термінологічний словник-довідник / автор
упорядник Т. Божук. Львів: Український бестселер, 2010. – С. 32
44. Романчук С.П. Паломництво українців до Святої Землі. Історико-
географічний нарис / С.П. Романчук // Географія та основи економіки в
школі. 2000. №1. С.11-14.
45. Сайчук В.С. Методичні аспекти суспільно-географічного дослідження
релігійного туризму / В. С. Сайчук // Економічна та соціальна географія.
– 2014. – Вип.2(70). – С.59-65.
46. Топорницька М. Я. Територіальна організація та перспективи розвитку
етнофестивального туризму в Україні / М. Я. Топорницька // Географія та туризм : наук. зб. / відп. ред. Я.Б.Олійник. – К.: Альтерпрес, 2012. – Вип. 17. – С.117–123.
47. Устименко Л. М. Історія туризму / Л. М. Устименко, І. Ю. Афанасьєв. –
К.: Альтерпрес, 2005. – 320 с.